

Čtvrt století ochrany památek ve svobodné společnosti.

Bilanční anketa mezi osobnostmi památkové péče

ANOTACE: *Konec minulého roku byl ve znamení významného výročí – uplynulo 25 let od chvíle, kdy se zhroutil husákovský normalizační režim a kdy se československá společnost mohla začít rozhlížet v nově získaném svobodném prostoru. Takové výročí nutně vede k potřebě bilancovat a památková péče v tomto ohledu není výjimkou. Proto jsme k této příležitosti připravili anketu, ve které významné osobnosti našeho oboru dostaly příležitost uplynulé dvě a půl dekády zhodnotit. Autoři dostali od redakce hned dvojitou možnost, jak se do ankety zapojit: mohli odpovědět na tři redakcí položené otázky, nebo předložit delší esej, který vstupní trojici otázek využije pro zformulování ucelenější úvahy. Redakci se nakonec sešlo celkem sedmáct odpovědí, pestrých v postřezích i ve zvoleném přístupu k tématu. Předkládáme je v plné podobě čtenářům, a to s důvěrou, že kromě řady zajímavých osobních postřehů a myšlenek přinesou i inspiraci pro další reflexi a debatu, kterou každý obor – památkovou péči nevylučuje – ke své úspěšné a smysluplné existenci nutně potřebuje.*

ODPOVĚDI NA ANKETNÍ OTÁZKY

1) Které z proměn, jimiž památková péče po roce 1989 prošla, považujete, ať již v kladném, nebo záporném smyslu, za nejdůležitější?

2) Jak podle vás památkáři v období společenských změn po sametové revoluci obstáli? V čem památková péče využila a v čem promarnila příležitosti nového, svobodného prostoru?

3) Jaké jsou podle vás po 25 letech největší výzvy pro památkovou péči a NPÚ? Na čem má pracovat pro další čtvrtstoletí?

Kateřina ADAMCOVÁ¹ a Vojtěch ADAMEC²

Ad 1) V kladném slova smyslu: V oblasti restaurování zobecněla dlouho zejména PhDr. V. Nejedlý a PhDr. M. Suchomelem prosazovaná metodika zpracování restaurátorského průzkumu, záměru, ale i restaurátorských zpráv. Obecně se zvýšil tlak na odbornost oboru a jeho interdisciplinární spolupráci, jeho intenzivnější propojení s dalšími příbuznými obory, jako jsou dějiny umění na jedné straně a vybrané obory přírodních věd na straně druhé. To se podařilo prosadit zejména díky počátečnímu obrovskému entuziasmu, který zaplavil většinu společnosti. Díky tomu také vznikla sdružení, kde dochází k setkávání lidí působících v různých oborech, kteří mají jeden společný zájem a tím je poznávání a ochrana památek včetně péče o ně.

V záporném slova smyslu: Po roce 2000 se začal v souvislosti s ubýváním finančních prostředků vyvíjet neúměrný tlak na administrativu spojenou s každou opravou a restaurováním. Do celého procesu se daleko cíleněji a bohužel i efektivněji vměšují politické tlaky a na ně na-

vázané ekonomické subjekty. Při zadávání zakázek v oblasti oprav památek a restaurování se zejména ze strany investorů zastupujících stát objevují překážky, které předem vylučují některé zájemce o zakázku. Jediným hodnotícím kritériem se stává nízká cena. Kvalita provedení opravy či restaurování nehraje žádnou roli.

Péče o památky se neuvěřitelně formalizovala. Mnohem důležitější je, zda byl průběh restaurování a opravy památky dobře zvládnut po úřední stránce, tj. zda byly dodrženy termíny ve správním řízení, zda zvolený postup odpovídá nejnovější metodice, než to, zda skutečně oprava (restaurování) proběhla tak, že byly ochráněny všechny významné památkové hodnoty dané památky. Formalismus pronikl do toho, jaké podklady jsou pro restaurování nebo opravy vyžadovány. Mnohdy jsou před zahájením samotných prací provedené průzkumy pouhou formalitou, a to proto, že nejen investor, ale velmi často i zástupce památkové péče, pracovníky Národního památkového ústavu nevylučuje, mají předem jasnou představu, jak bude oprava probíhat a jak bude památka prezentována, a tuto představu nemíní podřídit ani jednoznačným výsledkům provedeného průzkumu. To pak samozřejmě vede k tomu, že i sami restaurátoři a další pracovníci, kteří tyto průzkumy provádějí, k nim přistupují zcela formálně.

Z oboru také v podstatě zmizela skutečná diskuse nad závažnými tématy, nad důležitými restaurátorskými zásahy a opravami atp. Tuto roli bohužel v plné míře neplní ani periodika vydávaná Národním památkovým ústavem.

Ad 2) Neobstáli. Nedokázali dostatečně využít z potenciálu společenské situace po roce 1989. Nenavázali širší mezinárodní spolupráci. Nebyli schopni využít možnosti více zapojit veřejnost a občanskou společnost do péče

o památky a získat si na svou stranu média. Památková péče si nedokázala najít reálného spojence, kterým jsou podle našeho soudu hnutí zabývající se ochranou přírody. Přitom ochrana přírody i památková péče usilují o zachráněnost hodnot, které jsou většinou v rozporu se současným způsobem života. Těsně po sametové revoluci by navázat toto spojení bylo nepochybně daleko snazší než nyní.

Důvod, proč tomu tak je, vychází z toho, že ochrana přírody a péče o památky spadají pod jiná ministerstva (možná je v tom záměr), i ze způsobu řízení hlavních institucí zajišťujících odbornou stránku výkonu památkové péče. Pracovníkům těchto institucí není totiž poskytován dostatečný prostor pro individuální rozvoj, mimo jiné účinnou podporou jejich výzkumu, ale samozřejmě i lepšími pracovními a platovými podmínkami.

Ad 3) Pokusit se znovu stanovit základní východiska památkové péče, tj. pokusit se odpovědět si na otázky: Proč, za jakých podmínek budeme nadále chránit to, čemu říkáme kulturní dědictví. Jaké je naše postavení v takto uspořádané společnosti a světě, co jim můžeme nabídnout, a naopak co ony mohou nabídnout památkové péči.

Pokusit se vymanit z nepřiměřeného vlivu ministerstva kultury jako zřizovatele NPÚ na chod ústavu a zejména na výkon památkové péče, včetně toho, které objekty budou prohlášeny za kulturní památky a které ne, včetně ovlivňování průběhu a charakteru jejich

■ Poznámky

1 Historička umění a restaurátorka, odborná asistentka na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty UK v Praze.

2 Přední český restaurátor sochařských památek, umělecký sochař a malíř.

oprav, atp. Jde o to, aby jednotliví úředníci působilí na ministerstvu neurčovali způsob, jakým se bude daná památka opravovat, a zda vůbec, aby neposuzovali odborné otázky, když jim to vůbec nepřísluší. Distribuce kompetencí musí napříště odpovídat tomu, jak jsou role jednotlivých institucí a osob podílejících se na ochraně památek a péči o ně rozděleny na základě platného památkového zákona.

Václav GIRSA³

Ad 1) Abych byl upřímný, neumím asi na tuto otázku odpovědět. Nejsem přesvědčen, že by po roce 1989 památková péče prošla nějakou velkou nebo zásadně významnou proměnou (bohužel, nebo v některých případech možná bohudík?). Zklamáním pro mě je, že se po revoluci na stranu ochrany integrity kulturního dědictví samozřejmě a velmi silně nepostavilo společenství architektů. Zklamáním jsou pro mě bohužel ne ojedinělé postoje ministerstva kultury, kdy tento úřad neplní svoji zákonem danou roli – nejvyššího garanta ochrany kulturního dědictví. Obzvláště skličující je současná podpora ministerstva kultury přípravě devastující obnovy otáčivého hlediště v unikátní českokrumlovské zahradě se zdůvodněním, že se jedná o politické rozhodnutí. Jsem názoru, že pokud je věnována politická podpora partikulárním zájmům na úkor celospolečenských zájmů a mezinárodních závazků, jedná se nejen o špatné politické rozhodnutí, ale i amorální jev. Je otázkou, zda s ohledem k těmto postojům ministerstva kultury by neměla památková péče hledat spolehlivějšího ochránce.

Z kladných aspektů vývoje oboru posledních dvaceti let nelze opominout významnější posuny v oblasti poznávání památek a jejich dokumentace díky novým diagnostickým metodám a nástupu digitální technologie. Oceňuji také každou spontánní aktivitu ve prospěch zachrany kulturního dědictví, naštěstí jich postupně přibývá.

Ad 2) To, zda památkáři obstáli, nebo neobstáli, je podle mého názoru dáno především prostorem, který ochraně kulturního dědictví vymezuje společnost. Ten prostor je bohužel velmi úzký, respektive rozhodně neodpovídá významu oboru a předpokládané úrovni civilizované středoevropské společnosti na počátku 21. století u země s tak velkou a slavnou kulturní tradicí. Ve společnosti není obecně pěstováno vlastenectví a pocit sounáležitosti s vlastní minulostí. Péče o památky se tak nestala věcí veřejnou, na rozdíl třeba od ochrany přírody. Když uvážíme, že oba obory byly v roce 1991 ve zhruba stejné pozici, ochrana kulturního dědictví v tomto srovnání zatím mnoho ztrácí. A jsem opět u odpovědi na otázku číslo jedna.

S odstupem času si také velmi intenzivně uvědomuji, jak velkou ztrátu pro rozvoj oboru přineslo vniknutí nekoncepční zmatenosti do procesu obnovy v důsledku absolutní liberalizace – tedy jakou ztrátou je zánik takové instituce, jakou reprezentovalo v druhé polovině 20. století SÚRPMO (pro později narozené: Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů s celostátní působností, zakotvenou v zákoně). Nelze také opominout opravdu velmi negativní dopad mechanického uplatňování zákona o veřejných zakázkách v posledních letech, respektive neuhájení oboru od výběru dodavatelů (projektantů, stavebních firem, restaurátorů apod.) pouze podle nejnižší ceny. Hovoří se o nezbytnosti dát příležitost všem – ve skutečnosti je takto silně diskriminována jakákoliv odbornost a blokován její rozvoj, důsledky na sebe nenechají dlouho čekat.

Ad 3) Národnímu památkovému ústavu přeji, aby nový památkový zákon (narodil-li se) zaručoval nejen efektivnější činnost příslušných institucí a orgánů, ale především byl zárukou ohleduplnější péče o památky. Bez toho by se raději narodit neměl. A protože se zatím zdá, že nebude ani uživatelsky srozumitelnější pro širší veřejnost než zákon stávající, přeji pracovníkům NPÚ hodně sil a inspirace při obhájení a popularizaci významu péče o památky ve společnosti. Bez toho bude dosud upadající prestiž oboru v dravém společenském prostředí do dalších dekád jen obtížně obhajitelná. Národnímu památkovému ústavu přeji dále, aby získal větší podporu ministerstva kultury a dalších státních orgánů. Zásadní je také, aby zvládl generační proměnu bez úpadku odborné úrovně, neboť pro rozvoj každého oboru, a v památkové péči obzvláště, je nezbytná přegenerační kontinuita. Do dalšího období také přeji Národnímu památkovému ústavu, aby po prvotním hrubém zvládnutí základu reorganizace správy státních hradů a zámků byla nyní v druhé fázi již velmi intenzivně soustředěna pozornost i na kvalitu – vytvořením fungujícího systému s garancí nejvyšší odborné úrovně péče o bezesporu nejhodnotnější, a tedy nejvýznamnější segment našeho národního kulturního dědictví.

Naděžda GORYCZKOVÁ⁴

Ad 1) Nemyslím si, že by památková péče prošla v posledních 25 letech důležitou proměnou, která by ji výrazně pozitivně nebo negativně ovlivnila. Je zřejmé, že po roce 1989 dochází k demokratizaci a komercializaci společnosti. Památková péče, která hájí veřejný zájem na ochraně kulturního dědictví, často logicky omezuje individuální zájmy a tím se stává nepohodlnou. Větší váhu ve společnosti mají ekonomická výhodnost a hospodářská

prosperita, které jsou obzvláště v 90. letech nepokrytě nadřazovány jakýmkoliv hodnotám, natož památkovým, proto obhajoba postojů památkové péče musí být argumentačně daleko přesvědčivější. Řada autentických památek v té době nenávratně mizí.

Za pozitivní lze vnímat přistoupení ČR k Úmluvě o světovém kulturním a přírodním dědictví v roce 1992 a s tím spojenou možnost nominovat nejvýznamnější památky na Seznam světového dědictví UNESCO. Není náhodou, že to byla právě historická města, která se stala prvními reprezentanty naší země na tomto prestižním seznamu. Tato skutečnost jistě přispěla k posílení pozitivního vnímání památkové péče ve společnosti, ale bohužel jen nakrátko.

Významnou změnou byla i reorganizace státní správy a s tím související vznik jediné odborné instituce památkové péče, která lépe umožňovala naplňovat sjednocování metodických přístupů i řízení památek zpřístupněných veřejnosti. Nakolik se podařilo těchto změn využít ve prospěch oboru, je však diskutabilní – zatímco v oblasti péče o svěřené dědictví a jeho prezentaci veřejnosti se jednotné přístupy daří lépe aplikovat, památkové postupy jsou stále těžší předvídatelné a i nadále regionálně poměrně diferencované. Zrušení okresních úřadů a přenesení státní správy na samosprávu znamenalo do jisté míry ztrátu nezávislosti státní památkové péče.

Ad 2) Není to vůbec jednoduchá otázka. Záleží, pod jakým úhlem budeme na věc nahlížet. Pokud bych měla hodnotit na základě stavu kulturního dědictví, pak přes všechny mediálně známé excesy je možné konstatovat, že se mnoho věcí podařilo – stav kulturního dědictví i díky rozvíjení systematického vědeckého poznávání památkového fondu a velmi dobře nastaveným dotačními titulům v polovině 90. let se oproti předlistopadové době výrazně zlepšil. Stačí se podívat na naše historická města a vesnice, z nichž mnohá byla před revolucí odsouzena k částečné demolici a která byla z dotačních titulů ministerstva kultury nakonec obnovena, zkrásněla a ponechala si výjimečnou autenticitu. U těchto proměn stála památková péče a musela pružně reagovat na požadavky vlastníků i investorů.

Na druhou stranu však postupně odborná památková péče ztrácí své postavení ve společnosti a památkáři na prestiži. Důvodů je několik – ten zásadní vidím v málo veřejně dekla-

■ Poznámky

3 Architekt, profesor Ústavu památkové péče na ČVUT v Praze.

4 Historička architektury a památkářka, generální ředitelka Národního památkového ústavu.

Obr. 1. Jindřichův Hradec (okres Jindřichův Hradec), zámek s rondelem, celkový pohled. (Foto: David Veis, 2012)

Obr. 2. Zákupy (okres Česká Lípa), zámecký areál, hospodářský dvůr. (Foto: Michael Čtveráček, 2011)

rované podpoře odborné památkové péče ze strany zřizovatele Národního památkového ústavu. Ale částečně jsme si na vině i sami – nejasné formulování požadavků, nedostatečná argumentace a lpění na nepodstatných drobnostech nás postupně uvádí do izolace. Chceme-li obstát, musíme umět vysvětlit své názory, vnímat potřeby společnosti a někdy i přistoupit na rozumný kompromis. Nebude-li společenská poptávka po ochraně kulturního dědictví, pak nebude ani památková péče.

Ad 3) Pracovat je třeba jednoznačně na zvyšování odbornosti pracovníků Národního památkového ústavu, které povede k posílení společenské prestiže, na rozvíjení vědeckovýzkumné činnosti, dále posilovat konkrétními výsledky přesvědčení o společenské potřebnosti a nezastupitelnosti odborné instituce a povědomí o významu památkové péče pro společnost a v neposlední řadě nezapomínat ani na výchovu všech věkových skupin veřejnosti k pozitivnímu vztahu ke kulturnímu dědictví. Toho všeho můžeme dosáhnout prostřednictvím spravovaných památek zpřístupněných veřejnosti a větší otevřeností vůči veřejnosti. I přesto, že NPÚ je svým zaměřením konzervativní instituce, nesmí ztrácet kontakt se současnými trendy a moderními výpočetními technologiemi při naplňování svého poslání. Nejsou to malé a snadno dosažitelné cíle, ale v dlouhodobém horizontu jsou přesto reálné.

Martin HORÁČEK⁵

Ad 1) Máme-li na mysli situaci v Česku, důležitější jsou bezesporu proměny k lepšímu:

A. Skončila etapa, kdy byl starý domovní fond v „pěči“ státu záměrně neudržován a nahrazován panelovými sídlišti.

B. Soukromí vlastníci (individuální více než korporátní) prokázali úhrnem relativně velké pochopení pro zachování památkových hodnot objektů ve svém držení.

C. Zrodilo se mnoho občanských sdružení přátel kulturního dědictví a státní památkové péči přibýly možnosti opory v hlasu veřejnosti.

Ad 2) Za největší úspěchy považují, že:

A. byly prohlášeny vesnické památkové rezervace a zóny a městské památkové zóny; 12 zapsaných lokalit světového dědictví potvrdilo důležité místo České republiky na kulturní mapě světa;

B. domácí firmy-ateliéry zaměřené na obnovu a restaurování památek, po převratu soukromé, odvádějí nezřídka špičkovou práci;

1

2

C. se podařilo (ve většině případů) nalézt způsob, jak zpřístupněné památkové objekty ve státní správě znovu propojit s historií jejich někdejších vlastníků; byl shromážděn rozptýlený svozový mobiliář a expozice jsou umělecky bohatší a historiograficky objektivnější.

K negativům naopak patří, že

A. se zprvu podcenilo zabezpečení památek a nezabránilo se vlně vykrádání sakrálních objektů v 90. letech;

B. se nepodařilo získat pro památkářské ideje politickou podporu úměrnou kulturnímu a ekonomickému přínosu památkové péče; jednou z příčin je skutečnost, že se státní památková péče administrativně oddělila od státní ochrany přírody, a oslabil se tak společný „ochranářský“ zájem v politické diskusi;

C. se nepodařilo zavést dostatečně vysoké sankce za poškozování kulturního dědictví a vymahatelnost náprav škod je malá.

Ad 3) Je v zájmu památkové péče:

A. prohlubovat spolupráci odborné organizace s ochránci přírody a s občanským sektorem;

B. internacionalizovat odbornou rozpravu a zároveň ji popularizovat a na odpovídající úrovni zvýraznit ve vzdělávacím systému, počínaje již základním školstvím;

C. usilovat o plošné rozšíření a zpřísnění ochranných regulací v zastavěné i nezastavěné krajině;

■ Poznámky

⁵ Historik a teoretik architektury, docent Ústavu architektury Fakulty stavební VUT v Brně.

3

4

věné krajině; aktuální mezinárodní diskuse o ochraně „historic urban landscape“ tento trend podporuje; tradiční kultivovaný vzhled evropské krajiny, resp. „výhled z oken“, je komoditou, jejíž hodnota (i peněžní cena) bude vzrůstat úměrně tomu, jak rychle přestane být esteticky srovnatelné prostředí dostupné tam, kde se primárně spoléhá na nové stavební výkony (například ve východní či jižní Asii).

Pavel JERIE⁶

Ad 1) Zásadním rozhodnutím po roce 1989 bylo zachovat konstrukci zákona, tedy ponechat výkon památkové péče na orgánech státu a samostatně odbornou památkovou péči. Zásadně se následně projevila reorganizace správního uspořádání státu, tedy rušení krajů s přechodem zřizovatelské funkce odborných

složek památkové péče na ministerstvo kultury i s převodem správy některých hradů a zámků v majetku státu. Následně rušení okresních úřadů a přenesení státní správy v oblasti památkové péče na obce s rozšířenou působností rozdrobilo výkon památkové péče na více jak 70 míst s tím, že po dlouhou dobu nebylo zajištěno kvalifikované personální obsazení těchto pracovišť. Někdy je možné i pochybovat o nezávislosti na zřizovateli – obci. Zlomové pak bylo rozdělení republiky na mnoho krajů a zřízení krajských úřadů. Významným přelomem bylo sloučení do té doby samostatných odborných památkových ústavů v Národní památkový ústav. Zde se projevily dlouhodobé rozdíly mezi původními samostatnými subjekty jak ve věcech ekonomických, tak personálních. Dodnes mám pochybnosti, zda bylo správné

Obr. 3. Brno (okres Brno-město), villa Stiassni. (Foto: Archiv NPÚ ÚOP v Brně, 2014)

Obr. 4. Ostrava (okres Ostrava-město), obchodní dům Textilia – Ostravica. (Foto: Dagmar Alterová, 2014)

požadovat, aby NPÚ měl odborné pracoviště v každém kraji.

Za pozitivní považuji zřízení programů finanční podpory pro vlastníky památkových objektů i obce jak ze strany MK, tak i krajů, negativní je však pokles výše prostředků v nich v posledních letech. Až nepochopitelná je například situace spojená s financováním, kdy prostředky jsou poskytovány pozdě, přetrvává provádění prací za nevhodných klimatických podmínek atd.

Ad 2) Za pozitivní považuji, že se památková péče vyrovnala jak se změnami v oblasti restitucí, tak s novými ekonomickými podmínkami i ekonomickou nepřízní v oblasti celé kultury, jež je oproti mnoha evropským státům velmi silně podfinancována.

Nesporným úspěchem je i udržení nesmírně cenného souboru státních hradů a zámků i dalších veřejnosti zpřístupněných objektů jako celku ve správě NPÚ.

Chybou je, že nejen památková péče, ale i celá společnost preferuje publicitu negativních věcí před pozitivními, a to i přes mnohé pokusy tuto situaci zvrátit.

Ad 3) Spíše přání než výzva je, aby se snížilo upřednostňování byrokracie před vlastní prací památkáře. Vidím to jako celospolečenský problém ve všech oborech.

Výzvou je nicméně zvyšování odbornosti. Památkové péči vždy škodí nekvalifikované, povrchní rozhodování, často i bez znalosti materie. U oboru, kterým prostupují výsledky mnoha disciplín, od uměleckých i historických po technické, je to obzvláště velký problém. Mnoho práce bude vyžadovat úsilí sjednotit přístupy v péči o památky na celém území republiky.

Společným úkolem nejen pro NPÚ, ale i výkonné orgány památkové péče je přesvědčit vlastníky, obce i veřejnost, že památkáři a památková péče nejsou dráb a škodná, ale někdo, kdo jim je nápomocen, a také že památky a chráněná území jsou hodnotami, které má cenu uchovat a neničit. Vždyť památky představují jedinečné hodnoty, které při dobré péči mají i ekonomickou cenu a přispívají k obohacení společnosti nejen kulturně a duchovně, ale i finančně.

■ Poznámky

6 Památkář, vedoucí Odboru péče o památkový fond na Generálním ředitelství NPÚ v Praze.

Veřejnosti zpřístupněné objekty ve správě NPÚ by měly být vzorem pro ostatní vlastníky památek jak v péči o tyto jedinečné stavby a areály, tak v kvalitě jejich prezentace. Mnoho se v té věci učinilo, ale velmi mnoho je třeba ještě zlepšit.

Vojtěch LÁSKA⁷

Ad 1) Nejprve musím předeslat, že moje odpovědi jsou pouze dílčí. Pokud by měly být všeobdobující, musely by při daném rozsahu zůstat jen v obecné poloze. Preferoval jsem, aby v odpovědi bylo alespoň něco konkrétního, a to i na úkor vyváženosti. Předpokládám také, že někdo z dalších diskutujících se více zaměří na oblasti, které jsem nepostihl.

Nové skutečnosti po roce 1989 je možné chápat v kontextu s předchozím sledem událostí, vlastně v kontextu dějin památkové péče druhé poloviny 20. století. Obracíme-li svůj pohled k dějinám památkové péče novějších období, docházíme ke zjištění, že tyto dějiny nejsou vůbec zpracovány, a pokud vím, ani se jimi nikdo nezabývá. Je to znepokojivé zejména proto, že tak může zaniknout mnoho osobních poznatků a zkušeností pamětníků, kterých ubývá. Vratme se ale ke změnám po roce 1989. Je to téma velmi široké a samozřejmě záleží na zvoleném hledisku a také šířce pohledu.

Nejvíce se odrazila změna v přístupu v ochraně historických sídelních celků, měst i vesnic a péči o ně. Tyto společenské změny by však neměly patřičný výsledek, kdyby tu nebyly vytvořeny teoretické a koncepční předpoklady v předchozích desetiletích. Je tu možno sledovat několik desetiletí trvající úsilí o plošnou ochranu nerezervačních měst, později i o plošnou ochranu vesnic. To vyústilo až k legislativním předpokladům pro vyhlášení památkových zón, městských, vesnických i krajinných. Určitý předstih památkové péče spočíval v tom, že ochrana nerezervačních měst, vesnických rezervací i zón byla v době přijetí nového zákona již odborně připravena nebo se připravovala. Vyhlášení zón a nových rezervací by však bylo pouhým legislativním aktem, kdyby nedošlo ke společenským změnám. Šťastný souběh koncepční přípravy, legislativních opatření a společenských změn přinesl skutečnou proměnu historických sídel. Nová je tu i role nevládních organizací, jako je Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska. Zvláště je potěšitelné, že v řadě případů byly odvráceny plošné likvidace částí jader nebo narušování měst novou výstavbou. Někde až překotná obnova městských center měla i svá negativa. Jednoznačný byl přínos pro historická sídla v urbanistické struktuře, v respektu k jejich celkovému vnějšímu i vnitřnímu obrazu. Ne tak jednoznačně pozitivní odpověď přináší bližší

a detailnější pohled. Ne všude byl uplatňován dostatečný ohled k architektonickým detailům a konstrukcím. Velký tlak na maximální využití podkroví se mnohde projevoval zásahy do krovů i do střešní krajiny. Nezáměr o barevnost fasád v předchozím období vystřídal zájem až enormní, bez dostatečných zkušeností a znalostí elementárního zacházení s barvou. Jakékoliv barevné úpravy nejsou sice nevratným záhalem, co však je zřejmě nevratné, je ztráta tradičního koloritu, který byl dán používáním tradičních zemitých pigmentů. Ten spoluvytvářel „genia loci“ zejména menších měst a kontinuálně se udržoval, dokud neustoupil břízolitové šedi; v podstatných zbytcích se zachoval až do začátku 90. let.

Největší negativum tohoto období je celkem zřejmé, obecně známé a dokonce kvantifikovatelné. Jsou to masové krádeže mobiliáře v kostelích na českém venkově. Zvláště politováníhodné jsou případy, kdy byly rozkradeny i interiérové celky, které se památkové péči podařilo vzdor nepřízní režimu v předchozím období zrestaurovat.

Ad 2) Na tuto otázku neexistuje jednoznačná, a už vůbec ne objektivní odpověď. Záleží na úhlu pohledu a také na pozici hodnotitele. Jiný je zákonitě pohled zvenčí, jiný zevnitř, jiný bude od toho, kdo zažil předchozí období, jiný od toho, kdo přichází nově. Já osobně vidím 90. léta jako roky velkých nadějí a také i některých zklamání, jako roky velkého nadšení, hledání a spontánního úsilí. Na poli památkové péče probíhala řada odborných diskusí. Ke slovu se dostává řada otázek, diskutuje se o principech památkové péče, o autenticitě památek, otevírají se otázky profesní profilace památkářů, vznikají první metodiky. Rozvíjejí se průzkumy památek, i když ne všude stejně rovnoměrně, odborné organizace si berou někde více, někde méně za své oblast průzkumů památek, kterou v předchozím období zabezpečovalo SÚRPMO. Rozvíjí se odborná publikační produkce přímo v oboru, příznačným počinem je založení časopisu Průzkumy památek, který se stal jedním z nejprestižnějších odborných periodik oboru památkové péče.

Co asi nebylo dostatečně využito, byla strategie, či možno říci politika památkové péče. Obor se méně otvíral veřejnosti, nezískal společenskou prestiž, kterou by si zasloužil, a ani památkáři nezískali takové společenské postavení a uznání, jaké by si snad i zasloužili. Ne dost byla využita spolupráce se spřízněnými organizacemi, s partnery a také s ostatními resorty – a tady mám na mysli především resort životního prostředí. V této souvislosti se nabízí otázka, dnes již asi zbytečná, zda bylo skutečně nezbytné památkovou péči a ochranu přírody oddělovat.

Ad 3) Je široké a bohaté téma, je otázkou, z kterého konce ho uchopit. Napadá mne známá výzva „k věcem samým“, nebo chceme-li, „k památkám samým“. Znamená to (v prvním kroku) obrátit náš pohled na základní předmět naší činnosti a smysl naší existence, na památkový fond. Tento pohled na jednotlivé památky, města, vesnice i krajinu přináší 100 + 1 výzev, pokud pozorně sledujeme stav, situaci i zacházení s památkovým fondem. A také vede k zamyšlení, jakým způsobem a do jaké míry můžeme toto všechno ovlivnit. Při takovém ohlédnutí vidíme mnoho opravených památek, zachráněné památky, které byly ještě nedávno ohrožené, je tu i řada památek opravených na vynikající úrovni, na druhé straně je i nemálo památek chátrajících a ohrožených, anebo opravených tak, že výsledek opravy budí rozpaky, nepřehlédneme ani památky jakkoliv znehodnocené, ať už dávno, nebo i docela nedávno. Nemůžeme ani zavírat oči před množstvím památek neprohlášených, o některé z nich se i tak pečuje dobře, jiné jsou odsouzeny k zániku nebo k znehodnocení. Co s tím, jaká je naše role? Mnohé z těchto výzev již byly nastoleny a máme na ně i dílčí odpovědi, přesto výzvami stále zůstávají.

Výzvou k ostražitosti jsou všechny památky či skupiny památek, které zákonitě ztrácejí využití. V této situaci se ocitají např. kostely nesloužící k liturgickým účelům, stejně tak ztrácí nebo již ztratila využití řada průmyslových staveb i nejrůznějších technických děl, řada hospodářských dvorů a je patrné, že postupně začíná ztrácet využití železniční síť, která se jako celek vyznačuje spojením hodnoty obdivuhodného lidského díla a hodnoty historického dokumentu – dokládá svojí hustotou mimořádnou vyspělost českých zemí v rámci rakousko-uherské monarchie. Takové památky jsou určitou časovanou bombou, stávají se zátěží a z toho se odvíjejí postoje jejich vlastníků vůči nim, ať už se projevují jakkoliv. Zvláštní výzvou je situace a zejména budoucnost církevních památek. Tato výzva není všude stejně naléhavá, alarmující je však stav a situace církevních památek v některých krajích, konkrétně v podstatné části kraje Středočeského. Je třeba vyjasnit, jakou odpovědnost za záchranu církevních památek ponese církev, jakou stát a jakou úlohu tu budou hrát instituce památkové péče.

V této souvislosti přichází ke slovu i role nevládních organizací. To, co jsme viděli před dvaceti lety ve vyspělých západoevropských státech a považovali jsme v našich podmín-

■ Poznámky

⁷ Historik architektury a památkář, ředitel Územního odborného pracoviště NPÚ pro střední Čechy v Praze.

kách za naprosto nereálné, můžeme v zatím ojedinělých, přesto však naprosto reálných případech vidět i u nás. Již i u nás působí občanská sdružení, která se nejen k památkové péči vyjadřují, nýbrž se i aktivně podílejí na záchraně i využití památek. I když nám nepřislouží taková sdružení zakládat či řídit, můžeme považovat za naléhavý apel na naši angažovanost a vynalézavost, jak nejen těmito sdružením, ale i všem dalším iniciativám směřujícím k záchraně památkových hodnot vycházet vstříc.

Je nutné myslet i na nápravu chyb starších i novějších, pokud je napravit lze. A že to v některých případech skutečně lze, ukazuje příklad demolice výškového domu v Kutné Hoře, který byl hrubou „jizvou“ na tváři města. I další příklady nápravy spíše v menších měřítcích můžeme vidět zdá se čím dál častěji. Hlavně však je třeba zabránit novým znehodnocujícím zásahům v jakémkoli rozsahu.

Na pořad dne dříve nebo později přijdou nové formy ochrany. Ty současné se připravovaly několik desítek let druhé poloviny minulého století a vešly pak do zákona č. 20/1987 Sb. Je otázkou, jaké formy ochrany připravujeme pro příští desetiletí. V současnosti se ukazuje, že vedle sebe mohou existovat sídelní celky velmi podobného významu, z nichž jeden je památkovou zónou a panuje v něm poměrně přísný režim ochrany (často se složité projednávají i bezvýznamné detaily), zatímco v sídle, jehož význam je jen o málo nižší, mizí památkové hodnoty zcela bez povšimnutí. Řešení v těchto případech není v prohlašování dalších památkových zón, které jsou značnou, až neúměrnou administrativní zátěží. Nové formy jsou samozřejmě věcí diskuse – v každém případě je zřejmé, že je nutná diferencovanější ochrana, tedy více „šitá na míru“, a to jak ochrana plošná, tak i jednotlivých objektů. V důsledku by to znamenalo více koncepční přípravy a méně operativní agendy.

Ještě naléhavější je výzva k novým formám ochrany kulturní krajiny. Uplatníme-li pro krajinu prvky a konfigurace obdobná hodnotová kritéria jako pro kulturní památky, najdeme tomu odpovídající prvky rozeseté po celém území kraje. Krajinné památkové zóny chrání pouze nepatrný zlomek kulturní krajiny. Při náročném režimu není reálné ani únosné podstatné rozšiřování krajinných památkových zón. Je třeba také zde hledat nové formy ochrany kulturní krajiny, do jisté míry tu platí totéž, co bylo řečeno o ochraně sídelních celků. Specifika a komplikace – a na druhé straně i šance – je v tom, že v případě krajiny by mělo jít o integrovanou ochranu z pozice několika resortů.

Při rozkrývání výzev můžeme postupovat i opačným směrem – od ideí památkové péče a jejího myšlenkového základu. Vyjasňování

a precizování teoretických východisek by mělo vést ke větší vnitřní jistotě a v konečném důsledku i přesvědčivosti památkové péče i jednotlivých pracovníků.

Tady se otevírá široká oblast pro reflexi celého oboru památkové péče a identifikaci pozic památkových institucí. Je třeba znovu otevřít otázky památkové hodnoty, která, jak bylo mnohokrát řečeno, je podmíněna vztahem mezi hodnotícím subjektem a hodnoceným předmětem. Pro pochopení hodnotícího procesu je třeba se zajímat jak o objekt, kterým je v tomto případě památkový fond, tak o subjekt, kterému přísluší hodnotící soud a který může být v nejrůznějších pozicích. Nestačí však zároveň ani hodnocení subjektivní; má-li mít hodnocení společenský dopad, musí být intersubjektivní. A právě identifikace role všech subjektů, které se k památkám nějakým způsobem vztahují, je jednou z nejzákladnějších otázek v památkové péči. Zcela zásadní je role veřejnosti, znovu je třeba připomenout, že vztah veřejnosti k památkám a k památkové péči bude do značné míry v konečném důsledku určovat budoucí památkovou péči včetně jejích institucí. Při působení na vědomí lidí jistě hraje prvořadou roli osvěta, ještě důležitější je však všestranné profesionální působení pracovníků památkové péče. Rozhodně by se měl obor památkové péče i nadále intenzivně zabývat profesním profilem a profesním růstem pracovníků. To by ovšem již byla samostatná kapitola.

Ve svém příspěvku jsem mimoděk nastínil dva protipóly, dvě protilehlá východiska památkové péče. Mezi nimi se rozkládá rozlehlé pole památkové péče teoretické i praktické – to důkladně zmapovat je velikým úkolem a zároveň velkou výzvou. V každém případě je zřejmé, že na tomto poli je dost práce, určitě na těch dvacet pět let.

Nechci, aby můj diskusní příspěvek vyzněl příliš pesimisticky, a tak přidávám ještě jednu výzvu mladším spolupracovníkům. Ukazuje se totiž, že všechna snažení a úsilí, která byla ve věci záchrany památek a památkových hodnot kdy vynaložena, a zdálo se ve své době, že naprosto marně, mohou přinášet výsledky třeba i po desetiletích. Když ne viditelné, tak alespoň ve vědomí lidí.

Ondřej ŠEFCŮ⁸

Ad 1) Památková péče prošla po roce 1989 velkou škálou změn, kopírujících do jisté míry politické, ekonomické a další proměny celé společnosti. V tehdejších odborných organizacích státní památkové péče došlo k mnoha personálním obměnám, řada památkářů odešla podnikat, došlo ke generační výměně, k zásadním změnám na vedoucích postech. Hodně změn probíhalo velmi rychle, což je ně-

kdy dobře, někdy to oboru škodilo. Zásadní významná změna byla, že se odborná složka památkové péče (tedy tehdejší krajská střediska památkové péče) vymanila ze sféry přímého politického vlivu a dostala se do resortu ministerstva kultury. Dosavadní zkušenosti jasně prokazují, že pokud má být práce odborné složky památkové péče nezávislá, odpovědná, odborná atd., je nutné ji co nejlépe izolovat od proměnlivých politických vlivů, tlaků a výkyvů. To ovšem neznamená, že se památková péče má vyvíjet jako nějaká izolovaná instituce, která neregistruje společenské, politické i technologické a další dění a nereaguje na ně (k čemuž občas bohužel dochází).

Ad 2) Památková péče jako obor v celém polistopadovém období (ale i před ním) prokázala především svoji nezbytnost v současném světě. Byť to nelze spolehlivě dokázat, lze si docela plasticky představit, co by zůstalo (či spíše nezůstalo) z českých a moravských měst, pokud by do éry nastupujícího kapitalismu Česká republika vstoupila bez poměrně promyšlené a odborně vybavené památkové péče. Škody by byly asi zásadní a zcela nevratné. Velmi masivně se to bohužel projevilo např. v ochraně mobiliárních fondů, zejména církevních, kde nové poměry, otevření hranic a byznys s uměním způsobily nenahraditelné ztráty. Zkušenosti dále ukázaly, že vedle ochrany jednotlivých nemovitostí sehrála (a stále má, a možná ještě větší) zásadní roli plošná ochrana území, ať již formou památkových rezervací či památkových zón. Určitým paradoxem přitom je, že Koncepce památkové ochrany historických měst v ČR, na jejímž základě bylo prohlášeno 160 měst památkovou zónou (a 5 měst památkovou rezervací), vznikla ještě v 80. letech 20. století v tehdejší Státní ústavu památkové péče a ochrany přírody. Po roce 1989 došlo jistě i k nejrůznějším selháním v oblasti ochrany památek, avšak nikoliv systémovým, ale spíše lokálním. V poměrně liberálním prostředí 90. let (zejména v jejich prvních letech) možná památkáři nevyužili zcela atmosféru doby k získání pevnější opory v celospolečenském mínění. Na stranu druhou nikdy úplně o podporu veřejného mínění nepřišli, což se ukázalo a ukazuje jako zcela zásadní při řešení závažných kauz (demolice objektů, novostavby na významných místech).

Ad 3) V dalších letech musí památková péče pracovat zejména na tom, aby co možná nejlépe obhájila svoje pozice v současné společnos-

■ Poznámky

⁸ Architekt a památkář, ředitel Územního odborného pracoviště NPÚ v Praze.

Obr. 5. Kroměříž (okres Kroměříž), ptáčníce v Květné zahradě. (Foto: Archiv NPÚ ÚOP v Kroměříži, 2014)

Obr. 6. Český Rudolec (okres Jindřichův Hradec), zámek. (Foto: Jakub Drozda, 2012)

ti a dokázala nejen odbornost a profesionalitu, ale prokázala i účinnou schopnost komunikace s veřejností i s ostatními souvisejícími obory (stavební technologie, projekční obory, požární ochrana, stavební fyzika apod.). Základním krédem je, že památková péče se nemůže rozvíjet izolovaně od praxe, nemůže si vystačit s vlastním bádáním, ale musí nutně komunikovat s dalšími obory, resp. dokázat se od nich učit a sama je také měnit. Komunikace je nutná i uvnitř oboru a zcela zásadní je mezi hlavními aktéry výkonu památkové péče – odbornou organizací (tedy NPÚ) a příslušným správním orgánem památkové péče. Oproti mylně zavedenému výrazu „dvoukolejnost“ památkové péče je třeba vytvořit a dodržovat pravidla pro památkovou péči prováděnou ve dvou po sobě jdoucích krocích s vědomím, jakou pozici, odpovědnost i pravomoci mají obě složky. V oboru je nutné zajistit, aby nedocházelo k nápadným výpadkům ve výkonu, a to ani na jednu, ani na druhou stranu. Památková péče může totiž selhávat nejen v podobě laxního a nedostatečného výkonu, ale i výkonu nepřiměřeného, spočívajícího ve stupňování požadavků nad hranice reality či hospodárnosti, případně opřeného o nekvalifikované názory. Je totiž zcela zřejmé, že památková péče není záležitost relativně úzkého okruhu památkářů, ale celé společnosti.

Josef ŠTULC⁹

Ad 1) Chápeme-li otázku šířeji, tedy které změny nejvíce ovlivnily uchování památkového fondu a péči o něj, pak je to dle mého soudu především privatizace. Ta měla a má na památky pozitivní i negativní dopad. Privatizace jak naprosté většiny památek, tak i – a to je neméně důležité – stavební výroby zastavila dřívější úděsný, hluboce frustrující proces zdánlivě neodvratného chátrání zděděných stavebních fondů až k jejich zániku. Ten měl většinou podobu politických rozhodnutí o plošné demolici a nahradě historické zástavby novými panelovými sídlišti (viz tento trend propagující Dietlův televizní seriál Muž na radnici ze 70. let). Pokud socialistické stavební podniky obnovu památky neodmítly, ukázala se většinou jejich naprostá necitlivost, takže výsledkem byla ztráta či přinejmenším redukce historické i architektonické hodnoty dotčené stavby. To vše privatizace nesporně změnila k lepšímu. Negativním důsledkem privatizace 90. let je oproti tomu dnešní těžko kontrolovatelný liberalismus v na-

5

6

kládání s památkami ze strany jejich vlastníků. Ve větších městech je to spekulace a funkční přetěžování historických budov, jejich úmyslně prodlužovaná neúdržba a následné brutální rekonstrukce či aplikace tzv. fasádismu (z historické stavby zůstává jen průčelí a vikýři deformovaný střešní plášť). Tento trend vede k fatální ztrátě autenticity u velké části památek, které sice přežívají zdánlivě v dobrém stavu, jsou však zbaveny své dokumentární hodnoty, je deformována jejich architektonická podoba a přicházejí o poetickou hodnotu stáří. Obnoveným, sebevědomě uplatňovaným vlastnickým právům dostatečně nečelí státním orgánům svěřené, zákonem upravené uplatňování veřejného zájmu. Pozitivní je dříve nemyslitelné postupně rostoucí zapojení občanských sdružení do památkových kauz a kampaní. Jsou korektivem a posílením ne

vždy fungující státní ochrany. Až na obdivuhodné výjimky je pro mě zklamáním úroveň nové vrstvy, kterou ke zděděným stavebním fondům dnes již ve značném kvantitativním rozsahu připojuje soudobá architektura.

Ad 2) Odborní památkáři neurčují a mohou jen nepřímo ovlivňovat v bodě 1 charakterizované procesy. Pokud jde o odbornost, vědu a výzkum, mohli jsme navázat na vysoký, mezinárodně respektovaný standard české památkové péče z předrevoluční éry. Samotné jeho udržení v nové porevoluční situaci, která před památkovou péčí kladla dříve neznámé situace, rizika a úkoly, považuji za velký úspěch.

■ Poznámky

⁹ Historik umění a památkář, Referát vzdělávání a personálního rozvoje na Generálním ředitelství NPÚ v Praze.

7

Za neúspěch lze označit zánik specializovaných průzkumů a projekce SÚRPMO, zánik měřického oddělení v tehdejší SÚPPOP i přetokné, bez náhrady provedené zrušení státních restaurátorských ateliérů (namísto jejich transformace po vzoru obdobných ateliérů vídeňského či mnichovského památkového úřadu). Za velký úspěch oproti tomu jednoznačně považuji v privatizační atmosféře doby nesnadné udržení zpřístupněných hradů a zámků ve státním vlastnictví. Dle mého názoru a zkušeností se tím zabránilo nesmírným kulturním ztrátám. K těm nedošlo v procesu spravedlivě provedených restitucí části státních zámec-
kých objektů a mobiliárních fondů. I to lze

označit za velký úspěch odborných pracovníků tehdejších památkových ústavů. Katastrofálně se naproti tomu nová porevoluční situace nevratně zapsala do mimořádně cenných interiérů kostelů a dalších církevních objektů vystavených náhle masivnímu drancování, vandalismu a nelegálnímu vývozu nakradených uměleckých děl do zahraničí. Vysoce obětavý boj některých památkářů o zastavení tohoto zhoubného jevu a navrácení alespoň části uloupených kulturních statků zpět církvi do-
dnes nebyl dostatečně doceněn. Nové svobody čeští památkáři dostatečně nevyužili v možnosti svého širšího zapojení do mezinárodní oborové spolupráce. Nepřekonali, až na výjim-

Obr. 7. Velké Losiny (okres Šumperk), zámek, pohled do nádvoří. (Foto: Vlastimil Staněk, 2012)

ky, zděděnou jazykovou bariéru, čímž jim do-
dnes uniká získávání mnoha cenných odbor-
ných poznatků a zkušeností a recipročně
i možnost šíření pozitivních výsledků naší od-
borné práce na mezinárodním fóru.

Ad 3) Za přednostní výzvu pro současnou památkovou péči považuji udržení principů zděděného zákona č. 20/1987 Sb. a jejich uhájení před opakujícími se neoliberalistickými tendencemi směřujícími k jejich okleštění. Naléhavé je i udržení alespoň současného objemu vědecko-výzkumné činnosti NPÚ a rozvíjení oborového teoretického myšlení (porovnejme současnost se zavazující úrovní seminářů a workshopů organizovaných za těžkých podmínek totalitního režimu Dr. Pilzem v SÚPPOP v 70.–80. letech i s tehdejší soustředěnou prací prognostického týmu dr. Svatoně). Bez kvalitního vědeckého zázemí není ani kvalifikovaná památková praxe. Pro mladší, jazykově již vybavenou generaci našich památkářů je velkou výzvou zapojení do mezinárodní odborné spolupráce, z níž můžeme mnohé získat a již můžeme bez falešné skromnosti i mnohé nabídnout.

Jiří VAJČNER¹⁰

Ad 1) Památková péče, stejně jako mnohé další součásti našeho života, byla po roce 1989 vnímána v rámci celkového klimatu společnosti tak, že do demokracie přece žádné omezování nepatří a lidé si mohou se svým majetkem nakládat tak, jak chtějí, a co více, zcela bez zábran zde byla demonstrována moc peněz. Zejména v 90. letech minulého století docházelo k páchání nenapravitelných škod na kulturním dědictví, památky se často stávaly předmětem spekulací či naopak nechtěnou zátěží. Velmi dlouho trvalo, než se podařilo vysvětlit, že vlastnictví nejenom opravňuje, ale také zavazuje, že demokracie není pouze o právech, ale také o povinnostech a že ochrana kulturního dědictví je ku prospěchu všech. A dnes již velmi jednoznačně vnímám v celé společnosti úctu k odkazu předků a k tradicím. Rovněž velmi zásadní a také velmi komplikovanou proměnou památkové péče byla reforma veřejné správy a nezbytnost transformačního procesu odborné složky památkové péče.

Ad 2) I přes velmi nesnadnou pozici památkové péče zejména v prvních letech po same-

■ Poznámky

¹⁰ Historik, ředitel Odboru památkové péče na Ministerstvu kultury ČR.

tové revoluci, kdy byla mimo jiné rovněž přezkoumávána její ústavnost, se domnívám, že památková péče jako celek obstála. Dle mého soudu tuto skutečnost prokazuje naprosto zásadní proměna historických jader měst a obcí, stejně tak jako vesnic a dalších jednotlivých památek, kdy ve valné většině došlo jak ke zlepšení stavebnětechnického stavu tohoto hmotného kulturního dědictví, tak také k jeho estetickému zhodnocení. Pokud si dnes procházíme komparativní fotografie např. městských jader, je až neuvěřitelné, co všechno se za tuto dobu povedlo realizovat. To však hovoří o funkčnosti celého systému památkové péče, včetně spolupráce vlastníků s odbornou složkou památkové péče, rozhodovacích činností orgánů památkové péče, zabezpečení finančních prostředků na obnovu kulturních statků včetně napojení na strukturální fondy.

Ad 3) Otázka výzev památkové péče do dalších let se váže na otázku předchozí, a to v čem památková péče promarnila příležitosti nového, svobodného prostoru. Je zjevné, že důvěryhodnost v jakémkoliv oboru se velmi těžce, krůček po krůčku, buduje, avšak lze ji pozbýt velmi lehce a velmi rychle. V oblasti památkové péče je proto velmi důležité, aby byla předvídatelná a vyvážená. Dle mého soudu tomu tak doposud zcela není, protože se stále můžeme setkávat s krajními názory, a to jak ve smyslu velmi nedůvěryhodně rezignovat na zabezpečení ochrany, tak také na druhou stranu zcela nesmyslně stupňovat požadavky památkové péče bez ohledu na objektivní realitu. Dalším velmi zásadním úkolem památkové péče do budoucích let je v daleko větší míře přesvědčovat o jejím nezpochybnitelném přínosu pro společnost, a to jak po stránce morální, tak také po stránce ekonomické. Přínosy památkové péče do průmyslu cestovního ruchu a do problematiky životního prostoru jsou zjevné, co však mnohdy chybí, je jejich systematická veřejná prezentace. O to méně otázek „A k čemu vlastně je ta památková péče dobrá?“ bychom slyšeli.

Martin ZÍDEK¹¹

Ad 1) Nejde úplně o proměnu, ale o jakýsi návrat k patronátním právům. Památková péče přežila vizi, že kulturní památky se musí samy uživit, a postupně jsme přišli na to, že řada nejen drobných památek toho z povahy věci není schopna. Tady se projevil onen návrat k jakýmsi patronátním právům, kdy zejména řada lokálních spolků a obcí zachránila ty kulturní památky, jejichž hodnota ani ze správních center, ani z hlediska ekonomických přínosů nebyla schopna k sobě přitáhnout pozornost. Postupná obnova místních památek, na jejichž ochraně mají zájem ti, kteří sami v lokalitě žijí a kte-

8

ří si je berou za vlastní, je z mého pohledu jednou z nejdůležitějších proměn, kterou s sebou poslední léta přinesla.

Ad 2) Památková péče má za sebou mnoho proher i vítězství. Problémem však je, že jsou to právě prohry, které mnohdy utvářejí pohled veřejnosti na památkovou péči, zatímco řada jejich vítězství je mnohdy vnímána jako automatická, správná, a tedy nezajímavá. Zatímco negativní příklady jsou pravidelnými a velmi vděčnými mediálními tématy, většinou již samotný moment, kdy je k záchraně památky zodpovědně přistoupeno, tuto památku zpravidla z mediálního prostoru vymaže a její úspěšná záchrana se pak mnohdy stane v nejlepším případě námětem odborné publikace.

Ad 3) Asi největší výzvu pro památkovou péči spatřuji momentálně na poli archeologie. Technologický rozvoj s sebou přinesl možnosti vyhledávání archeologických nálezů v podobě a rozsahu, o nichž se řadě archeologů po generace nesnilo. Velkou výzvou tak v této souvislosti je usměrnění činnosti laické veřejnosti, aby vyhledávání archeologických nálezů bylo pro archeologii reálným přínosem a současně umožnilo legální zapojení laické veřejnosti do takové činnosti.

ODPOVĚDI FORMOU ESEJE

Kateřina BEČKOVÁ¹²

Před první slova své anketní odpovědi musím předřadit upozornění, že profesí nejsem památkářka, nicméně za diletantku v oboru se nepovažuji. Sama sebe řadím k poučené veřejnosti, která se cítí být klientem státní památkové péče, v obecném smyslu dokonce

Obr. 8. Jáchymov (okres Karlovy Vary), dům čp. 8 na náměstí Republiky. (Foto: Alžběta Kratochvílová, 2014)

prapůvodním zadavatelem její ideje a poslání, objednavatelem jejích služeb a v neposlední řadě oprávněným kritikem. Dnešní památková péče jako institucionalizovaný soubor činností a idejí se ovšem již natolik vzdálila svým počátkům, že se někdy zdá, že na okolnosti svého vzniku docela zapomněla a někdy se dokonce tváří, jako by zde byla odjakživa a jen sama pro sebe.

Památková péče nemá v současné době v naší společnosti dobrou pověst, ale není to jen její vina. Po roce 1989 se většina občanů stala vlastníky různých nemovitostí, bytů apod., tudíž se při jejich stavebních úpravách zpravidla poprvé osobně střetla se systémem památkářského povolování. Postava památkáře tvrdší chránícího nemovitost před úmysly jejího vlastníka začala být nepochopenou, nenáviděnou i vysmívanou figurkou soudobého městského folklóru. Toto nezáviděníhodné postavení nezpůsobil jen nedostatek kulturního vzdělání nebo vcítění do celospolečenských potřeb na straně vlastníků, ale také skutečnost, že principiální zásadovost exemplárně uplatňovaná ve svobodné společnosti na jedné straně byla před zraky všech konfrontována

■ Poznámky

11 Právník, ředitel Památkové inspekce Ministerstva kultury ČR.

12 Historička, kurátorka v Oddělení historických sbírek Muzea hlavního města Prahy, předsedkyně Klubu Za starou Prahu.

9

10

s principiální bezzásadovostí divokého kapitalismu kombinovaného s dosud nezapomenutými papalášskými praktikami na straně druhé. Lecjaké benevolentně povolené demolice, demoliční přestavby a nabubřelé novostavby, nejednou i drze situované v historickém nebo jinak cenném prostředí, by dokázal vyjmenovat každý z nás. Většina občanů přitom nerozlišuje jednotlivé složky státní památkové péče, jejich úlohu a postavení v systému, tudíž neví, v jaké fázi procesu se stala chyba a kdo za ni může. Tím hůře pro celý obor.

Problém státní památkové péče v naší současnosti, zejména její odborné složky – Národního památkového ústavu –, stále tkví v jejím nedostatečně pevném společenském postavení a nízké sebejistotě. Stále se musí obhajovat, vyvíňovat a bránit. Přestože má legislativu,

o kterou se může dostatečně opřít, ve svých řadách vynikající odborníky a další s ní kooperují, stále nemá dostatečný společenský respekt, stále prohrává s politickým vlivem, s mocí peněz, s drzími lokty developerů i s nevzdělaností a nepochopením laiků. Z vlastní zkušenosti vím, že i památková péče musí umět v zájmu oboustranně přijatelného konsensu o krok ustoupit a v mnoha případech bych jí to doporučovala, ale u velkých „kauz“ se žádný přijatelný konsensus nikdy nenabízí, tam bývá památková péče zahrnuta do kouta jak nehodný spratek, nebo rovnou vykázána za dveře, a rozhodne se jinde a jinak. Je marné poukazovat na úspěchy a zásluhy památkové péče ve vědecko-výzkumné činnosti nebo v provozu spravovaných památkových objektů, hradů a zámků, společnost to všechno sice

Obr. 9. Nedvědice (okres Brno-venkov), hrad Pernštejn. (Foto: Gabriela Čapková, 2012)

Obr. 10. Kovářská-Háj (okres Chomutov), vápenka. (Foto: Tomáš Brož, 2012)

oceňuje, ale jaksi izolovaně od vlastní náplně slov památkář a památková péče.

Co tedy může udělat tento obor pro posílení společenské prestiže? Pesimista by možná řekl, že už nic, protože kritický stav jeho postavení odpovídá náladě ve společnosti, která se od obdivu vůči historickým památkám a jejich autentické materii odklání směrem k soudobému pohodlí, a s tím se nedá nic dělat. To může být zčásti pravda, ale já mám zkušenost i s opačnou situací. Když proběhne médii informace o nějakém zásadním stavebním záměru, který degraduje památku nebo památkové prostředí, veřejnost nebývá lhotejná. Jen s malou nadsázkou mohu potvrdit, že před Klubem Za starou Prahu se okamžitě začnou šikovat dobrovolníci přicházející vyburcovat „blanické památkáře“ v Juditině věži k zásahu. Chci tím zdůraznit, že státní památková péče by si měla zejména v demokratické společnosti uvědomit, komu je skutečně odpovědná za své počínání, z čí vůle se zrodila, čí vůli má plnit, kde hledat podporu a spojence. Jistěže je každý památkář v jakékoliv pozici a postavení odpovědný svému nadřízenému, to je zaměstnanecská odpovědnost, ale ještě je tu odpovědnost profesní, profesní etika, a tou je odpovědný celé společnosti a v ní každému jednotlivci, který považuje ochranu kulturního dědictví za svoje ústavní právo. Neumím sice napsat přesný recept, jak dát státní památkové péči plnohodnotné společenské postavení, které jí v soudobé společnosti skutečně náleží, ale doporučila bych jí, aby ctěla jak písmo svaté profesní etiku a nezapomínala na společenskou odpovědnost, již je geneticky podmíněna. Jestliže by se vědomí těchto požadavků deformovalo, nebo dokonce zcela vymizelo, pak by památkové péči v současné podobě již nebylo pomoci, museli bychom si vymyslet jinou.

Richard BIEGEL¹³

Památková péče je obor natolik komplikovaný, komplexní a pozoruhodný, že vtěsnat čtvrtstoletí jeho vývoje do jednoho krátkého textu je nad lidské síly. Tento příspěvek je proto třeba číst jako pouhou část mozaiky, formovanou subjektivními zkušenostmi, které jsou u kaž-

■ Poznámky

¹³ Historik umění a architektury, ředitel Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty UK v Praze, místopředseda Klubu Za starou Prahu.

dého navíc poměrně specifické – jakkoliv se v oboru památkové péče pohybují v podstatě celý svůj profesní život a považují se tedy za příslušníka památkové obce, památkovou péči ve smyslu úzce vymezené profese jsem vykonával jen krátce. Přesto – nebo možná tím spíš – se pokusím téma vymezené anketními otázkami pojmut trochu šířeji.

Pochopení toho, jak se vyvíjela památková péče v Česku po roce 1989, není možné bez připomenutí toho, co této době předcházelo. Atmosféra první poloviny 90. let byla poměrně dosti odlišná od té dnešní. Jako většina oborů, i památková péče byla tehdy nevyřčeně optimistická. Tato euforie ale v jejím případě měla jednu zvláštní a specifickou složku: velký pocit zadostiučinění.

Dnes to bývá velmi málo zdůrazňováno, ale památkářům se v 70. a 80. letech podařilo prakticky nemožné. Byla to doba, kdy existoval naprosto cynický systém, který nejenže činil něco jiného, než deklaroval, ale který dokonce vytvořil mechanismy, díky nimž se toto „činění“ mohlo odehrávat zcela masově a automaticky. Krajina, města, památky, to vše bylo přeměňováno a likvidováno ve velkém, průmyslově a způsobem, nad kterým se nepřemýšlelo, neboť byl naplněním oficiální a jediné možné zjevené pravdy. Nešlo přitom jen o demolice. Příznakem této kulturní společenské choroby byl i plíživý rozpad v podobě neuvěřitelného pustnutí měst a vizuální i obsahové zkázy veřejného prostoru. V 70. a 80. letech minulého století tak nastala situace z dnešního pohledu nepředstavitelná: z hlediska systému bylo bráno v podstatě jako automatická (a dobovou televizní produkcí masivně podporovaná) danost, že většina památkového dědictví bude jednoduše asanována a nahrazena panelovou zástavbou. Výhled do budoucnosti byl v té době nepochybně depresivní pro celou společnost, ale z hlediska památkové péče muselo jít do slova o zmar. Památkáři totiž byli jedni z mála, kterým docházelo, jak hluboko společnost z hlediska historického dědictví okorává: měli totiž před očima nejen fyzický zánik mnoha jednotlivých památek i celých obcí a měst, ale také mizení historické paměti, neboť odcházela generace, která bezprostředně zažila stav památek a jejich ochrany před nástupem totality. Únava z neustálých proher i z vědomí, že celé snažení možná nemá smysl, protože bagry nakonec stejně přijdou srovnat chráněná území se zemí, musela být hrozivá. I dnes má památková péče své problémy a své protivníky, i dnes dochází k ničení měst. Ale ne v tak obrovském rozsahu a hlavně ne s oficiálním posvěcením, že je to v důsledku jediný možný a důsledně uplatňovaný přístup.

Je důležité tento kontext připomínat, a to nejen jako memento. Podstatná je především skutečnost, že souboj s tím zdánlivě neodvratitelným systémovým zmarem náš obor vyhrál. Památkové péči se přese všechno podařilo své hodnoty udržet, uhájila „obleženou tvrz“ péče o historickou paměť a dědictví, nerezignovala a zachránila nejen většinu památek, ale i sebe samu jako obor. Generace 80. let, reprezentovaná zejména osobnostmi Josefa Štulce či Aleše Vošahlíka, dokázala uchovat nejen strukturu oboru, ale i jeho étos. Jen díky nim mohl Státní ústav památkové péče fungovat jako v pravém slova smyslu elitní pracoviště, jehož představitelé brali památkovou péči jako poslání. Zásadní roli zde pochopitelně hrála lidská a odborná kontinuita oboru, která i v nelehkých dobách zajistila přetrvání principu, že památková péče je vrcholně odbornou záležitostí, jež má svůj hluboký étos a noblesu, tvořící opozici nejen vůči totalitnímu režimu, ale vůči novodobým projevům kulturního barbarství obecně. Tuto generaci navíc charakterizovaly úzké kontakty se zahraničím, kde se těšila značnému respektu. Není tedy pochyb, že památková péče vstupovala do nově svobodného prostoru nadějně a v plné síle.

Všechny silné momenty ale mají své slunné i stinné stránky, které lze rozpoznat až z většího odstupu. Porevoluční euforie dala oboru legimititu a sebevědomí, avšak vedla současně i k chybám, jejichž odkaz je patrný dodnes. Ta nejpodstatnější nejspíše spočívala v tom, že památková péče neproblematicky předpokládala, že veřejnost je jednou provždy na její straně. Předpokládalo se, že hlavní historický zápas byl již sveden a že za památky nebude třeba bojovat, protože jejich ochrana se stane samozřejmou věcí veřejného zájmu. S odstupem let lze říci, že nic nemohlo být dále od pravdy. Neúcta ke kulturnímu dědictví a paměti byla v české společnosti díky desetiletí vytvářeným a obecně sdíleným vzorcům chování zjevně tak zakořeněná, že s revolucí jako princip nezmezela, ale jen se transformovala do nových podob. Po roce 1989 navíc došlo k proměně, která doposud přehlednou památkovou scénu zkomplikovala. Výbuch individualismu a okouzlení soukromým vlastnictvím, podnikáním a privatizací památkovou péči postavil před situaci, na kterou vůbec nebyla připravena. Místo několika jasně vymezených partnerů a protivníků stály náhle před památkáři tisíce subjektů s mnoha různými zájmy, soukromými investory počínaje a památkářskými občanskými sdruženími konče. Výsledkem vzniklého kvasu byl smutný paradox: obrovský potenciál sdílené euforie se nakonec proměnil ve vzájemné nepochopení, mentální rozchod památkové péče a většinové společnosti.

Velmi rychle se tak památkáři dostali do defenzivní pozice, ze které jen krátce před tím s úlevou vystoupili. Se smrštěním individualismu se totiž bohužel začalo prosazovat myšlení, které je s principy památkové péče v přímém rozporu – odpor ke všemu sdílenému a celospolečenskému, nedůvěra k pojmu veřejný zájem, nevíra ve společně sdílené hodnoty. Památková péče, stejně jako celá společnost, přitom neměla žádné metody, kterými by tento konflikt hodnot a náhle probuzených parciálních zájmů mohla řešit. Památková defenziva v mnohých znovu probudila pocit „hájení tvrze,“ který se však mnohdy vrátil v jisté křeči a zkarikované podobě apriorní nedůvěry vůči jakýmkoliv záměrům v historických územích a novým partnerům v diskusi. Přestože památková péče od 90. let udělala velké pokroky ve snaze vzniklý příkop zarovnat, mýjení památkářů s veřejností je ke škodě obou stran problémem dodnes. Má totiž hlubší příčiny, než je zjitřená popěrvatová atmosféra.

Jádro problému možná spočívá ve skutečnosti, že památková péče je a vždy byla elitní odbornou záležitostí. Ve společnosti si proto vždy zcela logicky a oprávněně dávala právo vyjadřovat se k věcem, které se jí týkají, a přimoc je ovlivňovat. Problém je ale v tom, že památkáři si dlouho nebyli schopni uvědomit, že toto právo nemají automaticky, ale musejí je neustále obhajovat a vysvětlovat. Změna režimu tuto chybu jen prohloubila a posílila pocit, že obhajoba smyslu ochrany památek už není třeba, protože vše je jasné. Až pozdě si náš obor uvědomil, že po roce 1989 nová situace vytvořila úplně nové otázky, nové bitvy a nové výzvy, na které je třeba hledat nové odpovědi. A že to znamená pokračovat ve vysvětlování role a smyslu památkové péče jako takové. Sebelepsí zákon či instituce totiž samy o sobě nezajistí, že veřejnost bude rozumět jejich posláním.

Zde vidím jeden z největších úkolů, který stávající generace památkářů před sebou má a jehož hloubku si podle mého soudu památková péče ještě zcela nepřipustila. Dobře se to myslím dá ilustrovat na vztahu našeho oboru k navazujícím disciplínám, tj. k tématům jako veřejný prostor, sociologie města, současný urbanismus a architektura. Zejména města jsou dnes chápána celostněji, jako komplex mnoha rovin, které spojuje důraz na kvalitu života. Památková péče do tohoto celostního pojetí rovněž patří, ale dosud to není schopná plnohodnotně reflektovat. Dopouští se totiž často té chyby, že se o věci zajímá jen tehdy, když souvisejí s úzce vymezeným předmětem jejího zájmu. Často se soustředí jen na těch několik vyvzdorovaných památek, zón a rezervací. Namísto hledání jasné hranice toho, co

11

Obr. 11. Ostrava-Michálkovice (okres Ostrava-město), důl Michal. (Foto: Archiv NPÚ ÚOP v Ostravě, 2012)

památková péče je a není, by se ale měla naučit předávat štafetu partnerům z navazujících oblastí – a také ji od nich umět přijímat. Stále častěji se totiž ukazuje, že i úzce památkové problémy nejdou vyřešit jen z omezeného hlediska památkové péče. Příkladem může být pražská Malá Strana, která je sice ve hmotě dochovaná, ale její vnitřní struktura, městské vazby v podstatě zemřely a čtvrt se proměnila v turistické město duchů. Plnohodnotná obnova této části města, včetně uchování památkového fondu, do budoucna nebude možná bez obnovy městského života, do kterého se musí zapojit mnohem širší spektrum aktérů. Památková péče by proto měla úzce a systematicky spolupracovat s navazujícími odbornými oblastmi a občanskou společností a nalézat zde přirozené spojení. Tím spíše, že tuto nadoborovou roli mnohokrát úspěšně sehrála – byli to právě památkáři, kteří byli po roce 1989 dlouho jediným garantem regulace tam, kde byly zrušeny všechny plánovací a koncepční orgány. Na místech, jako je historické jádro Prahy, právě oni (marně) hájili zachování

zdejší občanské vybavenosti a vůbec koncept živého města.

Památková péče by tedy měla do budoucna výrazně zvýšit zájem o to, co ji bezprostředně obklopuje. Klíčem k tomu je kultivace dialogu vně i uvnitř oboru, který má – bohužel – často tendenci prosazovat jeden „správný“ názor. Vedle hlubokých a nadčasových úvah tak lze v dějinách památkové péče vysledovat i rychlé střídání přístupů či jen módních vln, které se bohužel často vymezují proti všemu předchozímu – aby byly následně o pár let později stejně ostře odmítnuty, jak například ukazuje již téměř legendární střídání analytického a syntetického přístupu k obnově památek. Brát obě metody srovnatelně vážně a udržet je v nějakém dialogickém napětí památková péče nikdy příliš neměla, i proto, že vnitřní oponenty dominantního trendu bohužel neberou jeho zastánci vždy zcela vážně. Toto zlehčování však bohužel občas přechází i navenek jak vůči vlastníkům, tak vůči spřáteleným oborům. Památková péče by se této vnitřní prezíravosti měla zbavit a vnímat se tak, jak opravdu je – jako obor, který je sám o sobě oborem mnoha hlav a mnoha hlasů a který zároveň navenek tvoří jen jednoho z mnoha partnerů podílejících se na budoucnosti krajiny a měst.

Výzva, která se za předešlými odstavci začíná rýsovat, je vlastně zásadní. Nejde o nic menšího než o to, aby památková péče jasně definovala svou identitu, roli a potenciál v kontextu současnosti – tedy v kontextu doby, která svou složitostí, těkavostí, rychlostí či individualitou snad ani nemůže být odlišnější od základů, z nichž náš obor vyrostl. Přesto má památková péče pro hledání pozice v této době dobrý předpoklad. Vždy totiž byla zvláštním oborem na pomezí. A to nejen na pomezí dalších oborů, ale i na pomezí různých zájmů, které byly a jsou často protichůdné. Památková péče je tak v jistém smyslu vždy na rozhraní nějakého střetu, protože právě tam jsou památky skutečně ohroženy. Je to vlastně „krizový obor“ – ne proto, že je v krizi, ale protože je neustále tam, kde ke krizím dochází, a je na ně v jistém smyslu zvyklý. I proto je atributem památkové péče neustálá proměna. Je třeba se smířit s tím, že památková péče nebude nikdy definitivní – už i proto, že společnost samotná se neustále proměňuje. Nemá tak smysl hledat jakousi šablonu, která by nás navždy vyvarovala budoucích střetů a krizí, neboť právě schopnost proměny a rychlé odborné reakce je základem životaschopnosti oboru.

I s vědomím tohoto potenciálu ale je třeba upozornit na oblasti, kde náš obor stojí na rozhraní a skutečně jej čeká jasné rozhodnutí, kterou cestou se do budoucna vydá, oblasti, ve kterých se identita památkové péče bude nejen hledat, ale hlavně na dlouhou dobu formovat. Jednou z nich je postavení památkové péče jako humanitního oboru a role památkové péče jako výkonu státního aparátu. Jedním ze zásadních vítězství památkové péče byla skutečnost, že dosáhla plnohodnotného legislativního rámce a byla pevně začleněna do systému státní správy i samosprávy. Toto vítězství je zásadní a oslnivé i z odstupu – napříště už ji nelze marginalizovat nebo jí upírat právo na vlastní roli v rozhodování o budoucnosti památek. Začlenění do úředního systému však oboru přineslo i tendenci, která se z odstupu let jeví jako mimořádně sporná. Je jí někdy vynucené, někdy spontánní přenášení úředních postupů a zejména úřední hierarchie do prostředí původně ryze kolegiálního a odborného. Nelze se ubránit dojmu, že zatímco dříve byl étos památkové péče dovnitř i navenek nesen hlavně velkolepými metodologickými vizemi, dnes získává navrch spíše úřední přístup, který z výkonu památkové péče navenek činí někdy až mechanickou aplikaci dílčích zásad, z nichž se sdílený étos někdy vytratil.

Stejně tak lze vysledovat tendence nárůstu agendy a s tím spojeného přílivu nových pracovníků, kteří – vzhledem ke svému značnému

počtu i poměrně velké fluktuaci – neprocházejí dříve obvyklým zaškolováním a zráním po boku staršího kolegy, díky kterému se neformálně předává klíčová osobní profesní zkušenost. I díky tomu se logicky prosazuje tendence úřední hierarchie a pevné struktury, která postupně vytlačuje původní princip společné pomyslné „památkové huti“. Tato tendence však může být velmi nebezpečná. Přes nezpochybnitelnou nezbytnost jasné struktury a dobré organizace je třeba zdůraznit, že funkční památková péče nestojí jen na promyšleném administrativním aparátu, ale zejména na étosu, který jí dodává sílu a pomáhá přesvědčit okolí i jinými než ryze úředními cestami. Je proto třeba cíleně se snažit o to, aby v rámci oboru zůstala podporovaná i jeho neformální stránka – láska k oboru, zájem o památky, společné profesní a kolegiální vazby, prohlubování odborných kompetencí.

Odborná památková péče není a nikdy nebude klasická firma, továrna s přísně definovanými hierarchizovanými funkcemi. Náš obor totiž není součtem jednotlivých složek, ale jejich umocněním. Jde o relativně málo velmi vzdělaných lidí, kteří za směšné peníze a často s neuvěřitelným nasazením dělají neuvěřitelné věci pro to, co považují za důležité. Tuto výjimečnou situaci nemůže způsobit žádné nařízení nebo organizační systém, toho lze docílit jen vzájemnou synergií a zdravým idealismem. Před památkami a oborem jako takovým jsme si totiž v jistém smyslu rovni. Každý dobrý památkář je přitom svým způsobem jedinečný. Každý po svém nalézá svůj osobní vztah k oboru, vlastní specializaci, vlastní způsob vidění. NPÚ je v důsledku tak silný, kolik těchto různých pohledů dokáže paralelně vnímat. A protože řádoví památkářští „pěšáci“ mají tu zkušenost největší, je zásadně důležité, aby o tom dovedli spolu mluvit, aby se dokázali vzájemně doplňovat. Aby v každém památkáři skrze tento étos ožilo vědomí, že jeho práce je úzce založena na osobním vztahu k památkám. A že skrze tento osobní vztah je mohou poznávat další a skrze vlastní uchopení tak dávat památkám druhý, třetí, desátý život.

Pro zdůraznění hloubky tohoto problému je dobré připomenout, že riziko formalizace nelze shrnout pod klíše „nárůstu byrokracie“. Za problematický symptom lze považovat například vztah k vědecké práci nebo ke vzdělávání památkářů, zejména v pěstování vazeb na zahraničí. V památkové péči dosud neexistuje komplexnější systém vzdělávání a atestací ani praxe systematických, ústavem podporova-

12

ných výjezdů na zahraniční stáže. Ideální by přitom bylo, kdyby v každém ÚOP mohl jednou za rok někdo na několik měsíců vyjet k zahraničním kolegům a v rámci seminářů o tom zde podat zprávu. Důsledkem je, že oboru dnes chybí nejen obecné povědomí o teoretických a metodologických tendencích zahraničních pracovišť, ale zejména postrádá intenzivnější osobní vazby do ciziny. Pouze skrze ně přitom lze nahlédnout do reálné památkové praxe a pochopit ducha přístupu, který je uplatňován u zahraničních kolegů.

Vedle stále rostoucí formalizace je třeba zmínit ještě jeden zásadní problém, se kterým se památková péče v čele s NPÚ musí v dohledné době vypořádat: finanční deprivace. Nedostatek peněz je s naším oborem vlastně jaksí automaticky spojený. Památková péče jako by sama sebe přesvědčila, že ani jiná než chudá být nemůže. To je ale velká chyba, která za současného stavu hrozí definitivní ztrátou důstojnosti. Podfinancování památkové péče je dnes totiž na úrovni, která je bez nadsázky patologická a v delší než krátkodobé perspektivě neudržitelná, protože ohrožuje obor jako takový. Z hlediska člověka, který v oboru již déle působí, se stav podfinancování dá dočasně vydržet. Bez perspektivy změny v něm ale není možné setrvávat, alespoň ne důstojně a s plným nasazením. Pokud je deprivace za únosnou mezí, což pro památkovou péči platí, a viditelné zlepšení se neblíží, dochází ke dvěma důsledkům. Jednak k frustraci stávajících pracovníků, kteří mají daleko menší motivaci pracovat s plným nasazením a ztotožnit se s vlastní institucí, a jednak k tomu, že instituce přestává být schopná přilákat skutečně talentované a perspektivní mladé lidi.

To ale v důsledku znamená naprosto radikální ohrožení nejen pro ústav, ale pro obor samotný. Pokud se totiž z tohoto problému během několika let nedostane, vznikne z hlediska lidského potenciálu cézura, která bude už v podstatě nenahraditelná. Přitom není obhajitelné, proč mají mít vysokoškolsky vzdělaní odborníci, kteří dělají náročnou práci (při níž mají jen omezenou možnost přivýdělků) vyžadující pravidelné vzdělávání, dostávat méně než průměrný řemeslník.

Každý člověk potřebuje určitou míru uznání – finančního, odborného, společenského. Nevdí, pokud je nějaká z těchto složek dočasně podceněná. Pokud jsou ale podceněny všechny najednou, a to navíc dlouhodobě, tak se nutně ztrácí elán a nasazení a nastává frustrace, apatie a chronická nespokojenost, kterou začíná být atmosféra uvnitř oboru pověsná.

Nejsou to příliš radostná slova. Tato úvaha se ale soustředila spíše na rizika a hrozby; na tom, jak si právě s nimi poradíme, záleží naše další budoucnost. Mezi těmito akcenty by ale nemělo zapadnout, že z celkového hlediska památková péče i její ústav v posledních 25 letech obstály. Je to patrné zejména, když vezmeme v potaz, jak radikálně se za tu dobu změnila společnost, její vlastnické vztahy, společenská struktura, ale i hodnoty. Náš obor při těch všech změnách obstál jako jasně definovaná struktura a přitom při svých reorganizacích a proměnách poměrně dobře reagoval na dobovou poptávku, aniž by ztratil ze zřetele svou dvojí roli, odbornou i rozhodovací. Daří se také udržet lidskou soudržnost a povědomí o tom, že náš obor je poslán, a nikoliv mechanická úřední činnost zaměnitelných pracovních jednotek.

Ani většina „neúspěchů“ se nedá definovat jako selhání, ale spíše jako zaostávání za potenciálem, případně hrozba, kterou je možné odvrátit. Pracovat by se mělo na průběžném systému vzdělávání, zejména ve smyslu mezigeneračního sdílení zkušeností, kdy se může naplnit role památkářů ve vlastním smyslu. Ústav by také měl dbát na rozvíjení kontaktů se zahraničím, jak kvůli vzdělávání, tak kvůli tomu, abychom v debatách nezůstávali u témat, která byla v zahraničí aktuální v 90. letech. Zpracovat je třeba i na osvětě. Ne ani tak vůči majitelům, se kterými se už památkáři jednat naučili. I širokou veřejnost se památkáři učí oslovovat skrze různé akce, edukační programy apod. Velké rezervy jsou ale v komunikaci a spolupráci s navazujícími obory – mezi architekty, urbanisty, sociology i místními aktivisty a vůbec občanskou společností se nachází potenciál, který památková péče stále ještě nedocenila.

Zabýváme se krásným oborem. Oborem, který v sobě vždy bude mít zvláštní noblesu už díky tomu, čemu se v principu věnuje. Být památkářem znamená být výrazně citlivější vůči kvalitám i významům svého okolí. Člověk se setkává s ušlechtilými věcmi a pohybuje se v mnoha a mnoha časových i kulturních vrstvách. Náš život je díky tomu nesmírně bohatý: je přece krásné podívat se na dům nebo sochu, umět rozečíst jeho minulost a ještě přispět k tomu, že zůstane uchován budoucím generacím. Štěstí našeho oboru je, že je z principu životodárný. Vše hodnotné a krásné můžeme nejen společně sdílet, ale také předávat dál. To je obrovský potenciál, který dává naději na to, že památková péče může mít dobrou budoucnost. Přejme tedy našemu oboru, aby na zmíněné výzvy dokázal nalézt co nejlepší odpověď a zdárně pokračoval ve výjimečném a přese vše řečené bezpochyby i velmi úspěšném a jedinečném příběhu památkové péče v českých zemích.

Zdeněk DRAGOUN¹⁴

Tento příspěvek není odbornou studií podepřenou statistickými a jinými fakty, ale malým zamyšlením, psaným přes stále více chátrající paměť a přes absenci v živé archeologii v posledních letech. Navíc je možná poněkud zkreslen celoživotními zkušenostmi z pražského prostředí, a tedy menší znalostí situace mimo rámec hlavního města. Protože to z dalšího textu možná jednoznačně nevyplývá a konstatovaným pozitivům vývoje se nevěnuji příliš detailně, jsem rozhodně toho názoru, že tato pozitiva převažují.

Při zamyšlení nad tématem mne napadá začít příspěvek pokusem o bonmot: Za posledních 25 let se v archeologii změnilo všechno kromě příslušného zákona. Jako většina bon-

motů by se ovšem i tento vyznačoval zásadní nekorektností. Ta spočívá v tom, že památkový zákon, v jehož rámci jsou kodifikovány archeologické záležitosti, sice zůstal v platnosti z období předlistopadového, ale díky řadě novelizací (minimálně sedmi) se značně proměnil. Počet návrhů zpracování nového zákona, ať již v podobě všeobjímající památkové náruče, nebo samostatného zákona archeologického, si nedovolím kvantifikovat; pamatuji si jen, že se jednou dostal až na práh druhého parlamentního čtení. Výsledek byl ovšem vždy stejný – dostatečný počet zvednutých rukou nalezen nebyl. Příčinu vidím v praktické nemožnosti nalezení kompromisu mezi důslednou ochranou archeologických památek (nebo památek vůbec) a podnikatelskými aktivitami (s promínutím) „ekonomickými“. Tento rozpor nedovedla řešit již minulá, „socialistická“ společnost, která neměla skrupule zasáhnout z čiré pozice síly. Ta současná ještě nějaké ty skrupule má. Rozhodně si optimisticky myslím, že hlas veřejného mínění má dnes větší váhu než v komunistické minulosti, i když bohužel nikoli takovou, jakou měl na počátku 90. let. Při řešení určitých kolizních situací si i v archeologii, stejně jako v památkové péči obecně, uvědomuji rozdíl mezi obecným souhlasem veřejnosti s dokonalejší ochranou památek a osobním stanoviskem v situaci, která se přímo dotýká určité konkrétní části společnosti.

A tak je lepší začít tím nejdůležitějším, čímž jsou podle mého názoru obsahové změny v oboru. Především se podstatně prodloužil úsek historie, který je plnohodnotně archeologicky zkoumán. Na rozdíl od předchozí doby se archeologie dnes zcela běžně zabývá i novověkým obdobím a nedávnou minulostí. Některé její otázky nelze řešit bez archeologů, jak ukazuje zcela čerstvý případ identifikace a vyzvedávání ostatků faráře Toufara. S tím úzce souvisí i zvětšení počtu archeologů a podstatně snazší přístup ke studiu oboru.

Zásadní změny můžeme spatřovat i v metodice práce. Neobyčejně stoupl podíl používání výpočetní techniky při zpracovávání výsledků výzkumů, vycházející z masového užívání formulářů v terénní praxi. Podobně je tomu ve sféře dokumentace výzkumů, kde nové techniky dovedou neuvěřitelně zrychlit a zkvalitnit náročné dokumentační procesy. Spolupráce především s přírodními vědami a dalšími příbuznými obory se rozšířila natolik, že publikování důkladnějších příspěvků jedním autorem se zvolna stává výjimkou a tak trochu útočiskem starších badatelů, vracejících se ke svým zpracovatelským dluhům. Nezbytnost týmové práce byla konstatována i ve vzdálenější minulosti, ale opravdového a širokého naplňování dochází až v poslední době. A dotknul-li jsem

se publikační stránky oboru, pak je na místě uvítat podstatně širší a rychlejší možnosti publikování výsledků archeologických výzkumů (a to mám na mysli publikace tištěné, a nikoliv elektronické). S tím souvisí i nesrovnatelně snazší přístup k informacím, ať již našim, nebo zahraničním; problémem přestal být přístup k nim, ale mnohdy se obtížně vyrovnáváme s náročností jejich sledování.

Některé (a významné) zásahy byly realizovány zmíněnými zákonnými novelizacemi. Přes problémy s výkladem formulace je zřejmá zásada, že náklady archeologických výzkumů nese instituce, která je vyvolá svojí – nejčastěji stavební – aktivitou, nebo soukromník, který nutnost výzkumu iniciuje podnikatelskou činností. V případě staveb za účelem bydlení (soukromých domů) nese náklady instituce, která výzkum provádí.

Podstatnou změnou je existence nestátních archeologických institucí. Novela zákona určuje podmínky, za kterých mohou takové subjekty (nejčastěji jako obecně prospěšné společnosti) existovat a vykonávat archeologické výzkumy. Jejich vznik a činnost byly vyvolány jednak stavebním boomem po roce 1989, částečně ovšem také finančním hodnocením pracovníků státních archeologických institucí (které je na tom podobně jako většina společenskovědních oborů). Ovšem stavební vlna pominula a i vlivem proběhnuvší hospodářské krize se některé z radostně vzniklých obecně prospěšných společností dostávají do dost složitých ekonomických situací. Na nich se podílejí i obecné krizové projevy nedávných let, jako je druhotná platební neschopnost atd.

Ve vlastní metodice a způsobu provádění archeologických výzkumů došlo rovněž k razantním proměnám. I rozšíření záběru archeologického zájmu mělo vliv na zvýšení potřeby záchranných archeologických výzkumů, a tedy na vznik „soukromých“ archeologických subjektů. Základní přístup k archeologickému výzkumu je i nadále postaven na provádění záchranných výzkumů, které kromě zásadního ohrožení archeologických lokalit přinášejí i zákonem zajištěné prostředky na jejich uskutečnění. Novým interním předpisem Archeologického ústavu AV ČR, který zůstává základním garantem oboru archeologie, je nově specifikováno řešení přístupu k tzv. výzkumům badatelským, tedy cíleným akcím na lokalitách bezprostředně neohrožených jinou aktivitou. Obecně platným právním předpisem ovšem tato problematika ošetřena není. Abych nezapomněl;

■ Poznámky

¹⁴ Archeolog, Odbor archeologie NPÚ při Územním odborném pracovišti NPÚ v Praze.

Obr. 13. *Veselý Kopec (okres Žďár nad Sázavou), skanzen lidové architektury. (Foto: Archiv NPÚ ÚOP v Tělči, 2014)*

Obr. 14. *Krchleby-Chedrbí (okres Kutná Hora), venkovská usedlost čp. 128. (Foto: Karel Kibic ml., 2009)*

zcela novým zdrojem financí pro některé archeologické aktivity jsou grantové prostředky. Ty se však prakticky netýkají výzkumů záchranných, ale spíše součástí etapy zpracování a vyhodnocení a jakési nadstavby v obecně historickém obrysu. Nelze ovšem nepřipomenout odbornou a časovou náročnost zpracování žádostí ve stále komplikovanějším byrokratickém postupu.

Reakce na změně skutečnosti nastaly i ze strany stavebníků. Po prvotní akceptaci (která v případě Prahy byla relativně běžná ještě před listopadem) se množí pokusy investorů financování výzkumu se vyhnout nebo je minimalizovat. V tomto směru jsou na tom lépe „státní“ archeologové, k nimž mají stavebníci přece jen poněkud větší respekt než k obecně prospěšným společnostem. Jsem přesvědčen o tom, že ke zlepšení přístupu stavebníků k financování záchranných výzkumů by přispělo takové zákonné řešení, v němž by na jejich bedrech zůstalo financování terénního výzkumu, zatímco jeho zpracování, konzervování a uchovávání jako majetku státu by bylo řešeno ze státních prostředků.

Podstatně se změnila i situace s evidencí zemních zásahů, které vyvolávají nutnost archeologických výzkumů. Důsledné sledování takových prací se rozšířilo i mimo tradiční historická velká města a byl zaveden i nový způsob této evidence. Stejně jako v minulosti to je metodika poněkud odlišná od své prezentace v památkovém zákoně, ale podstatná je její funkčnost, která má podle mého názoru jednoznačně přednost před bazírováním na literě zákona. Zavedení nového způsobu evidence a koordinace záchranných výzkumů je ve stadiu, které bych zatím neváhal nazvat testovacím. Částečně je i reakcí na krizi regionálních archeologických komisí fungujících na bázi krajů, kde při poklesu četnosti záchranných výzkumů vinou krize stavební činnosti, a tedy i počtu zakázek docházelo k poklesu míry regulované spolupráce institucí v kraji „polem pracujících“.

Novelizace památkového zákona umožňuje snadnější participaci zahraničních institucí na našem archeologickém výzkumu. V konkrétních případech je zatím naplňována jen minimálně, mezi ojedinělými případy jsou zvláště slovenské nestátní společnosti. Zvýšily se ale využití možnosti pro působení našich subjektů v zahraničí.

13

14

Mezi novými součástmi archeologické práce došlo zejména v posledních letech k razantnímu zvýšení byrokratických aspektů činnosti. Většinou vyplývají z opatření, jejichž cílem je omezení nezákonných ekonomických postupů (zejména v otázkách vypisování soutěží o nejrůznější druhy zakázek). Jako téměř obecně podle mého názoru tato opatření míjejí svůj hlavní cíl, kterým jsou velké akce v řádech desítek milionů, zato značně postihují drobné akce, realizované ve zcela odlišných řádech. Ušetření několika desítek tisíc korun je mnohdy kompenzováno neadekvátním pracovním nasazením odborníků, které by bylo efektivněji využito na odborném poli. V pesimistických náladách mám občas dojem, že se náš stát stává specialistou na akce cílené vcelku neúspěšně na „velké grázly“ a postihující zejmé-

na rostoucí byrokracií malé poctivce. Značně formalistické je mnohdy i hodnocení práce řady archeologických pracovišť.

Jak vyplývá i z dílčího dotčení v předchozích odstavcích, za klíčový moment negativního dopadu změn posledních 25 let pokládám nahrazení ideologického diktátu diktátem ekonomickým. Jsem si vědom toho, že výraz ekonomický diktát není nejpřesnější; mám tím na mysli obecnou proměnu měřítka hodnot a posuzování úspěšnosti. Za předpokladu, že platí ona dnes již okřídlená formulace o penězích až na prvním místě, jeví se řada negativních jevů jako relativně pochopitelná, ale jejich běžnému akceptování se musíme bránit s odkazem na Werichův citát o blbosti.

Zamyšlení nad minulým vývojem nelze uzavřít bez myšlenek na budoucnost. Ta pro ar-

15

16

cheologii jako součást věd studujících minulost spočívá jedině ve striktním zaujetí pro obor a zcela korektním přístupu ke kolegům, investorům a především ke svému vědnímu oboru. Tím zdaleka nechci říci, že je to něco, co v současnosti chybí, ale nemohu přehlédnout, že se tyto skutečnosti zvláště pod silicím ekonomickým tlakem dostávají v některých případech trochu na vedlejší kolej. Zkušenosti let minulých mi dopřávají naději (záměrně nevolím ustálený obrat, že mne tou nadějí naplňují), že se mezi stavebníky lze potkat s lidmi, kteří alespoň částečně chápou problematiku archeologických výzkumů a že právě ty je možné přesvědčit o oprávněných nárocích oboru. Musejí ale z druhé strany cítit ono totální zaujetí pro obor, nepřekryté záležitostmi finančními. Obávám se, že tak jako před oněmi pětadvaceti le-

ty i v současnosti a bohužel i v (nejbližší?) budoucnosti bude při hodnocení pracovníků v našem oboru patrně stanovisko, že je-li nám práce koníčkem, dostává se nám něčeho, co je v podstatě nemravné kompenzovat penězi. A tak bych chtěl doufat i ve skutečnost, že se nám časem podaří i přesvědčit stát o oprávněných nárocích společenskovedných odborníků.

Věra KUČOVÁ¹⁵ a Karel KUČA¹⁶

Zásadní proměna přišla krátce po roce 1989. Bylo jí *rozdělení oborů památkové péče a ochrany přírody* nejen do dvou (respektive více) institucí, ale i do dvou resortů poté, kdy bylo v roce 1990 založeno ministerstvo životního prostředí. Podle našeho názoru to byla osudová chyba, jejíž důsledky poznamenaly

Obr. 15. Pardubice (okres Pardubice), Machoňova pasáž, pohled do interiéru. (Foto: Archiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, 2012)

Obr. 16. Kanice (okres Domažlice), kaple Panny Marie Bolestné. (Foto: Stanislav Plešmid, 2010)

oba obory. Oba přitom řeší otázky našeho životního prostředí, které kromě jeho přírodní složky spoluvytvářejí jak města, vesnice a jednotlivé památkově hodnotné stavby, tak krajina jako celek. Tyto otázky se vždy lépe řeší „pod jednou střechou“ a takové stanovisko má také větší váhu. Tím spíše v chráněných krajinných oblastech a nověji v přírodních parcích, jejichž charakter spoluvytváří historická struktura zástavby vesnic a lidová architektura, ale i kdekoli jinde mimo plošně chráněná území, třeba u kostela stojícího o samotě v krajině. Diskuse nad mnohými řešeními případů z hlediska pohledů obou oborů uvnitř jedné instituce byla rozhodně přínosná, protože tříbila argumentaci a umožňovala lepší pochopení cílů každého z nich. Památková péče nikdy krajinu ze zřetele úplně neztratila, protože to ani není možné, pokud jsou jejím zájmem například zámecké parky či krajinné památkové zóny. Ostatně, existuje i řada kulturních památek, které mají krajinný rozměr. Totéž platí i z opačné strany, protože například „významnými krajinnými prvky“ jsou jak vybrané zahrady a parky, tak i četné architektonické dominanty. Současně však platí, že památkářů, jejichž profesní zájem zahrnuje i krajinu, není rozhodně většina. A také to, že i v oboru ochrany přírody lze pozorovat tendenci soustředit se více než na harmonické krajinné celky na ochranu druhovou, tedy rostliny a živočichy, zejména ty ohrožené.

Další zásadní změnou, tentokrát uvnitř oboru, je nedávné *oddělení odborné složky památkové péče úzce vázané na orgány státní správy a správy státních hradů a zámků*. Zatím v rámci jednoho podniku. Na zhodnocení této proměny je nepochybně ještě brzy, určitě však nemalá rizika obsahuje, zejména v odcizení zájmů jednotlivých složek až po profesní soupeření, jak to lze vidět právě u výše zmíněného oddělení ochrany přírody. Pochopitelně při výčtu velkých proměn nelze pominout ani sloučení dříve samostatných památkových ústavů do *jediné instituce* od roku 2003, které vytvo-

■ Poznámky

15 Architektka a památkářka, vedoucí Referátu památek s mezinárodním statusem na Generálním ředitelství NPÚ v Praze.

16 Architekt, historik architektury a urbanismu, nezávislý památkář.

řilo podmínky pro jednotný metodický postup, vyšší efektivitu sdílení a tvorby dat a podobně. Kromě jiného se tak podařilo zabránit přílišnému podřízení památkové péče krajským samosprávám či krajským úřadům.

To se bohužel nepodařilo na úrovni státní správy. Zrušení vesměs dobře fungujících *okresních úřadů*, jejichž kompetence převzaly *radnice* více než dvou stovek měst, je možná tím vůbec nejhorším, k čemu v památkové péči po roce 1989 došlo, což ovšem není pouze problémem památkové péče. Již před touto změnou nebylo snadné najít fundované odborníky pro 75 okresů, natož pro třikrát vyšší počet pracovišť tzv. úřadů obcí s rozšířenou působností. Ještě závažnější je však přílišné podřízení pracovníků vedení města. Na papíře je sice v tomto smíšeném modelu veřejné správy přenesená působnost (tedy i památková péče) nezávislá na samosprávě, ale v praxi tomu tak pochopitelně není. Samospráva, volená na území města, často ovlivňuje dění v celém správním obvodu obce s rozšířenou působností (ve kterém zvolena nebyla), čímž jsme se v jistém ohledu vrátili k systému feudální správy a podřízenosti venkova městským „vrchnostem“. Jistěže i tento systém často funguje dobře, ale všichni známe případy pracovníků, kteří kvůli existenčním obavám museli rozhodovat v rozporu se svým přesvědčením. Uvidíme, zda nově zaváděný zákon o státní službě toto napraví. Na druhou stranu je potřeba vysoko vyzdvihnout činnost *Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska* – což je také součást uplatnění zkušeností samosprávy – a jeho zcela zásadní roli v citlivé regeneraci měst (škoda, že do působnosti Sdružení se stále nedaří adekvátně zapojit samosprávy i památkově chráněných vesnic). S tím souvisejí i *dotační programy* na záchranu a obnovu památek, které v některých městech existují. Ještě větší význam po roce 1989 mají dotační programy krajské a samozřejmě i státní (ministerské), které byly od 90. let 20. století postupně zformulovány a dohromady vytvářejí velice účinný systém, kterému vděčíme za to, že se stav památkového fondu za uplynulých 25 let zlepšil opravdu neuvěřitelně (i když ohrožených památek máme stále dost). Podařilo se zachránit i řadu staveb, jejichž zánik se zdál neodvratný. Přitom celkový objem finančních prostředků na záchranu památek zůstává ve srovnání s jinými veřejnými výdaji smyšlný. Kéž by i v jiných resortech byly prostředky vynakládány podobně efektivně. Rozhodně představují naše dotační programy věc, kterou nám mnohé státy (a nejen na východ od nás) skutečně závidí.

Další velkou změnou bylo mnohonásobné *zvětšení počtu památkově chráněných území*, které proběhlo především v letech 1990–1995,

ale i později. Ze čtyřiceti městských památkových rezervací a několika rezervací jiného typu v roce 1989 máme nyní více než 600 chráněných území. Mezi nimi je řada území skutečně velkých. Tento nárůst (díky za něj!) ovšem nebyl adekvátně doprovázen nárůstem počtu pracovníků památkové péče (jak odborné, tak výkonné složky). Když vznikala nová chráněná krajinná oblast nebo národní park, byla založena i nová správa pro toto území. Nic takového z památkové péče neznáme. Výsledkem je samozřejmě přetíženost památkářů, tím spíše, že jsou z titulu památkového zákona zavalováni i zcela balastní agendou, takže jim často nezbyvá čas na případy skutečně důležité. A na druhé straně jsou nespokojení vlastníci nemovitostí, kteří jsou zaskočeni tím, že musí na vyřízení žádosti o stanovisko mnohdy dlouho čekat nebo že na konzultace a osobní věcné jednávání potřebných argumentů nemají přetížení pracovníci dostatek času.

Nesmí se zapomenout ani na stále sílící aktivity nejružnějších občanských sdružení jak v oblasti propagace památek, tak v aktivní ochraně řady z nich.

Pojmenovat, v čem po roce 1989 památkáři uspěli a v čem obstáli, je těžké. Odpověď na tyto otázky souvisí přirozeně i s tím, co bylo řečeno výše. Mnozí z nás si ještě pamatují, v jakém stavu byla naše města, vesnice i jednotlivé památky v roce 1989. Dnešní stav je při vědomí všech nedokonalostí a ztrát určitě neporovnatelně lepší. Nevíme samozřejmě, jaký by byl, pokud by památková péče neexistovala. Trochu si to můžeme představit, pokud dnes navštívíme města, která památkově chráněná nejsou. V některých je absence památkové péče zjevná, je ale správné i konstatovat, že jiná se „chránila sama“, resp. že nevypadájí o mnoho hůře než ta, kde poměrně časově náročné schvalování všech záměrů probíhá. Vedle toho i v řadě chráněných sídel nacházíme zásahy, k jakým by tam teoreticky nemělo docházet (a nejde jen o Prahu či Karlovy Vary). V každém případě nám exkurze do prostředí, která památkově chráněná nejsou, poskytuje nezvratné důkazy, že památková péče není překážkou vzniku kvalitní moderní architektury, byť část architektonické obce tvrdí opak. Převažující výtvarná nekvalita stavební produkce posledních desetiletí, sklouzávající často do kýče a popření jakýchkoli zásad estetiky a harmonie, ukazuje na nekvalifikovanost nebo nedostatečnou pravomoc či metodické vedení stavebních úřadů v rámci jim příslušného resortu, v současnosti tedy MMR. Takto nepřímě můžeme dojít k závěru, že je to právě památková péče, komu vděčíme za to, že v chráněných územích je situace nesrovnatelně lepší. V tomto ohledu nepochybně památková

péče obstála, a to i přes problémy zmíněné v odpovědi na předchozí otázku.

Osobně jsme čekali, že hned po roce 1989 provede památková péče důkladnou inventuru všech ztrát, ke kterým došlo v období socialismu, a i tímto způsobem zahájí otevřený dialog s nejširší veřejností. To se v dostatečné míře nikdy nestalo. Takto se dokázala s dědictvím totality vypořádat právě ochrana přírody, která množství ohrožených druhů začala intenzivněji představovat široké veřejnosti a obecně je v komunikaci s veřejností a budování její podpory stále napřed. Různé formy popularizace památek a vysvětlování cílů a smyslu památkové ochrany sice probíhají (a čím dál více), ale stále je to málo. I podle webu NPÚ se často zdá, že hlavním smyslem existence této instituce je soubor státních hradů a zámků a propagace aktuálních akcí pro návštěvníky. Jejich hodnota je samozřejmě nepopiratelná, ale jsou opravdu „jen“ třešničkou na dortu (vedle srovnatelných třešniček jiných vlastníků). Podstatné jsou i všechny ostatní památky (a nejen ty chráněné) a celé prostředí našich měst, vesnic a krajiny. A jejich hodnoty památková péče nikdy nemůže zachránit, pokud na to bude sama. Dokud většina lidí nebude památky vnímat jako něco hodnotného, ale zejména zajímavého, krásného a inspirativního, něco, na čem jim záleží, bude pořád památková péče pokládána za v zásadě represivní součást společnosti a tam, kam památková péče svými nástroji nesahá vůbec, bude vznikat z hlediska kontextu stavební kultury a tradic nekvalita a staré hodnoty se budou necitlivými zásahy ničit. To samozřejmě nemůže památková péče přímo sama ovlivnit, její vzdělávací potenciál je ale potřebné posílit. Dokud totiž větší část veřejnosti nezíská zpět schopnost vnímat, co je cenné a harmonické a co ne, situace se nezlepší. A právě v tom může i památková péče – ale nejen ona – dělat určitě více než dosud. Nejúčinněji lze ovlivnit estetické a obecně hodnotové vnímání u dětí, proto by osvěta měla být zacílena přednostně na ně a je dobře, že se o to NPÚ alespoň v posledních několika letech začal snažit systematicky.

Zdálo se, že chátrání a ničení památek rokem 1989 skončí. Neskončilo, i když počet zbořených památek poklesl opravdu významně. Tedy těch „oficiálních“, podle zákona sledovaných kulturních památek. Jiných historických památek byly zbořeny stovky až tisíce. Platí to o nechráněných vesnických stavbách (další byly znehodnoceny necitlivými úpravami) a v míře snad ještě větší o stavbách industriálních. Prohlubuje se chátrání tak významných a pro českou krajinu přímo symptomatických staveb, jakými jsou hospodářské dvory, donekdávna zneužívané socialistickým zemědě-

17

Obr. 17. Praha-Střešovice (MČ Praha 6), Müllerova vila.
(Foto: Ladislav Bezděk, 2013)

stvím. Mnohé se změnily ve zříceniny, jiné byly úplně zbořeny a na místě některých vyrostly dokonce bloky rodinných domů. Malebná česká, moravská a slezská krajina v okolí větších měst (ale čím dál více nejen tam) je doslova przněna explozí nové satelitní rodinné výstavby nejpodřadnějších kvalit v měřítku pozemků neumožňujícím ani výsadbu vysokokmenných dřevin, jakékoli tradičnější venkovské zahrady. Na obvodu měst a vesnic a zejména v okolí

dálnic vyrůstají naddimenzované haly komerčních a distribučních center. Ale je to vina památkové péče? Měla podávat ještě více návrhů na prohlášení kulturních památek a chráněných území včetně památkových zón krajinného typu, když pro to není dostatečně personálně vybavena? Demotivujícím faktorem proti intenzivnějšímu předkládání návrhů na další kulturní památky je to, že jejich velká část, možná většina, skončila na ministerstvu kultury, aniž bylo o nich zahájeno řízení. Ale je to vina jen ministerstva, když musí hospodařit s tak omezeným rozpočtem a pouhým zvyšováním počtu kulturních památek si potenciál

ně zvýší podíl ohroženého památkového fondu? Je to celé mnohem složitější a souvisí to s obecnou kulturní vyspělostí společnosti, s ekonomikou, ale i zákony a různými normami. Památková péče by ale měla být schopna mít o celkové situaci a trendech v jednotlivých segmentech ohrožení kulturních hodnot přehled a informovat, či spíše burcovat veřejnost. Ale pokud to nedělá v dostatečné míře (a to nedělá), těžko jí to vyčítat při vědomí, jak je personálně i platově poddimenzovaná, a kruh stesků se může uzavřít.

Památkám nejvíce škodí dvě situace: když je na ně peněz málo, nebo naopak hodně. Zatímco se výše zmíněné dotační programy potýkají s nedostatkem peněz, opačná situace byla v operačních programech dotovaných Evropskou unií, neboli ROP a zejména IOP. Projekty IOP se u nás soustředily na několik málo velkých (a významných) památek s velmi štedře dotovaným rozpočtem. To někdy vedlo i k realizaci památkově problematických záměrů a vzhledem ke stovkám dalších památek, které na podporu EU (kvůli národnímu nastavení programu jen na několik obrovských akcí) nedosáhly, i k promarnění historické příležitosti. Přitom stačí vypravit se do sousedního Polska, aby bylo zřejmé, že se tyto peníze daly využít lépe. Tam se z nich opravily například stovky venkovských kostelů.

Z toho, co bylo řečeno, podle nás poměrně jasně vyplývá, na co by se památková péče měla zaměřit v budoucnosti. Propagace a osvěta je zásadní, stejně jako pořádek na vlastním písečku. Snad se už brzy konečně dočkáme stavu, kdy bude jasné, „odkud kam“ sahá kompetence památkové péče podle zákona. Tedy že bude k dispozici přesné vymezení všech kulturních památek i chráněných území v aktuální katastrální mapě. Protože to přes desítky milionů na tento účel vydaných v rámci tzv. reidentifikace pořád dokončeno není. Dalším nezbytným požadavkem pro ochranu všech existujících hodnot (těch nechráněných podle zákona) je, abychom je znali. To znamená realizaci soupisu památek, který zahrne všechny stavby „architektonicky cenné“ či „historicky významné“ a „urbanistické hodnoty“, což jsou kategorie, které památkové péči nabízí k adekvátnímu využití oblast územního plánování, respektive ministerstvo pro místní rozvoj. Teprve až budeme mít tyto hodnoty (které každým rokem a čím dál rychleji ubývají) systematicky podchyceny, bude možné rozhodnout, které z nich si zaslouží legislativní památkovou ochranu, pokud pouhá evidence v rámci oficiálních tzv. územně analytických podkladů nebude účinná. Dosud bohužel přetrvává stav, kdy existují stovky až tisíce nechráněných staveb, jejichž umělecká a architektonická hodnota převyšuje hodnotu prohlášených kulturních památek.

Památková péče má výhodu v tom, že disponuje Integrovaným informačním systémem památkové péče, neboli oborovým geografickým informačním systémem, který umožňuje soustřeďovat všechny popisné i obrazové informace o všech stavbách i dalších nemovitostech „na jednom místě“. Jde o systém, který se řadí k nejdokonalějším ve světovém, či alespoň evropském měřítku. Snad už brzy nastane situace, kdy se jeho uživatelské rozhraní změní tak, aby ho mohl bez složitého zaškolení používat kdokoli, protože bude dostatečně intuitivní. Protože dosud tomu tak bohužel není a používá jej zlomek uživatelů i z řad pracovníků NPÚ, o ostatní veřejnosti nemluvě. Zdálo by se, že jde o záležitosti okrajové, ale není tomu tak. Památková péče musí poskytnout veřejnosti snadný způsob, jak si uvědomit a poznat hodnoty, které nás obklopují, našťastí pořád ještě „na každém kroku“. Ale tyto hodnoty ubývají a – na rozdíl třeba od stromů – ty zaniklé nelze už nikdy adekvátně nahradit.

Před rokem 1989 byli památkáři často označováni za překážku rozvoje socialistické společnosti. Po roce 1989 se z nich stala brzda rozvoje společnosti kapitalistické. Největší výzvou pro památkovou péči i NPÚ konkrétně je tedy přesvědčit co největší část veřejnosti o tom, že chránit kulturní hodnoty je důležité nikoli proto, že je nějaký památkový zákon, ale protože je nezbytně potřebujeme, že jde o podobně neobnovitelný zdroj a bohatství státu, jakým je třeba nerostné bohatství. Protože opravdu není stejné žít v prostředí panelového sídliště typu brněnské Líšně či nejnovějšího suburbia na periferii Prahy či Českých Budějovic na jedné straně, nebo jakéhokoli historického sídla (třeba právě centra Českých Budějovic) na straně druhé. Přitom ale současně platí, že architektura je objektivním svědectvím doby. Není proto snadné zůstat optimistou.

Petr MACEK¹⁷

Než se pokusím na otázky odpovědět, měl bych upozornit, že můj vztah k oboru památkové péče není zcela typický. Po většinu své profesní dráhy se totiž věnuji stavebněhistorickému průzkumu, který je sice s památkovou péčí nerozdělitelně provázán, ale který zároveň stále tvoří poměrně specifickou disciplínu, jež dokonce dlouho stála mimo vlastní památkové instituce. Slavné Líbalovo pracoviště v rámci SÚRPMO totiž nikdy nebylo součástí památkového ústavu a i po roce 1989 nějaký

18

čas trvalo, než Státní ústav památkové péče převzal obor SHP pod svá křídla. Přestože se tedy v oboru památkové péče pohybují dlouhá léta, netroufám si bilancovat obor jako celek, ale spíš jen některé jeho oblasti, se kterými mám hlubší a dlouhodobou zkušenost.

Tou první oblastí je s ohledem na mé zaměření samotný stavebněhistorický průzkum, jehož prvopočátky lze nalézt v práci architekta Hilberta na počátku 20. století. Specifičnost této disciplíny se ukázala i v přelomovém roce 1989. Zatímco z hlediska památkové péče jako celku byl listopadový převrat zásadním zlomem, který znamenal pro obor rehabilitaci, nový potenciál a změnu kurzu, na praxi SHP se vlastně nijak neprojevil. Líbalova metodika byla totiž nejen mimořádně kvalitně propracovaná, ale zejména nadčasová a skutečně odborně nezávislá, takže z nově nabyté společenské svobody pro ni žádné výzvy na reformu a zásadní přepracování neplynuly. Bylo to paradoxně spíš naopak, jistou dobu bylo potřeba líbalovskou tradici spíše bránit proti hlasům, které ji nesprávně považovaly za dítě minulého režimu, a proto automaticky pomýlenou. Dá se vlastně říci, že listopadový převrat ukázal, že metoda SHP je koncipovaná správně a že je i v nových společenských podmínkách životaschopná a skutečně nezávislá – odborná kontinuita zde byla naprosto plynulá.

S nástupem 90. let se situace zkomplikovala, a to zejména kvůli tomu, že SÚRPMO přišlo o svůj někdejší monopol na stavebněhistorické průzkumy. Řada lidí z ústavu odešla zakládat vlastní ateliéry a SÚRPMO, které se samo proměnilo v podnikatelský subjekt, tak dosta-

lo významnou konkurenci. Když začala vznikat jiná pracoviště a místa, kde bylo dosahováno často srovnatelných výsledků, SÚRPMO se v podstatě rozplynulo.

SÚRPMO se změnilo na akciovou společnost, která začala stále více ustupovat ze slávy. A vedle toho se objevila celá řada spolků i jednotlivců, kteří se začali – na různé, často ale i na velmi vysoké úrovni – průzkumy zabývat. Někdy na přelomu tisíciletí tak reálně hrozilo, že stavebněhistorický průzkum jako disciplína se zcela rozpustí v moři různých přístupů a iniciativ a ztratí jasného metodologického a odborného garanta. Téměř v hodině dvanácté se ale celého oboru ujal z iniciativy dr. Kaigla ředitel Státního ústavu památkové péče doc. Štulc. V rámci ústavu pak vzniklo specializované oddělení, fungující pod památkovým ústavem v podobě Oddělení výzkumů a průzkumů do dnes.

Jakkoliv se může zdát, že jde o dílčí téma, není tomu tak. Památkový ústav se zde přihlásil nejen k výjimečné a mezinárodně respektované oborové tradici, ale především také ke své roli hlavní odborné památkové autority, zodpovídající za oborovou kontinuitu a smysluplný vědecký rozvoj památkové péče jako takové. Byť tedy má dnes obor SHP i další opory (zejména je třeba zmínit v roce 2002 vzniklé Sdružení pro SHP), role NPÚ je zde nezastupitelná.

■ Poznámky

¹⁷ Historik umění a architektury, památkář, odborný asistent na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty UK v Praze.

Proto ale zamrzí, že památková péče zatím v plném rozsahu nevyužívá potenciál, který pro ni toto specifické odvětví má. NPÚ sice tradici SHP převzal, méně se ale angažuje ve snaze, aby šlo o dobře reflektovaný a ukotvený obor, který splňuje jasně stanovené nároky a ve kterém probíhá kontinuální fundovaná diskuse. Toto odvětví přitom prochází zásadními proměnami, které ne vždy vedou dobrým směrem. Díky novým technologiím se například mnohonásobně zlepšila dokumentační úroveň, ale v rovině interpretace, vyhodnocení a nároku na celkovou uspořádanost výsledků průzkumu zůstávají velké limity. Dnes neexistují obecně závazná pravidla upřesňující, kdo může provádět stavebněhistorické průzkumy, což se někdy podepisuje na jejich kvalitě. V nejhorších případech se dokonce může objevit tendenční přístup, který vychází vstříc zadavatelům, jejichž subjektivní zájmy povyšuje zpracovatel průzkumu na úkor nesporných památkových hodnot zkoumaného objektu. Bylo to zvláště Sdružení pro SHP, kde jsme se tuto situaci snažili řešit a promýšlet. Diskutováno bylo o zřízení profesního sdružení nebo komory, sestavení etického kodexu či systému atestací. Nutno dodat, že jen s omezenými úspěchy. Teprve nový památkový zákon vychází těmto požadavkům vstříc, byť je otázka, jak se tento nesporný pokrok promítne do praxe.

Samostatným problémem průzkumů je potom skutečnost, že je to sice velmi propracovaná metoda, ale v praxi se s ní mnohdy odpočívajícím způsobem nepracuje. Přitom by to měl být úplný základ pro poznání každého objektu.

Tím se dostávám k druhé oblasti, které bych chtěl věnovat pozornost. Nastudovat si elaborát SHP (stejně jako jakoukoliv jinou důležitou odbornou literaturu) chce soustředění a čas. A problém je, jestli jej dnešní památkáři při své pracovní zátěži vlastně mají.

Je to možná ten největší problém, který na současné praxi našeho oboru spatřuji. Památkáři jsou neskutečně přetížení. Především terénní pracovníci a garanti mají na starosti území a agendu, která by dostatečně zaměstnala násobně více lidí. Velký důraz je logicky kladen na formální stránku práce – na vyhlášky, termíny, formuláře, administrativní posloupanost apod. Vzniká tak zátěž, kterou při stávající velikosti agendy a počtu lidí na ústavech lze zvládat jen s mimořádným vypětím. Není sporu o tom, že památkář by měl být schopen uspořádat si agendu a rozhodnout se, co vyřeší od stolu a čemu se bude věnovat týden. Ve stávající situaci se ale i velice schopný pracovník nevyhnutelně dostává do situace, že na skutečné odbornou práci mu zůstává jen minimum času. Vzniká paradox, který škodí samotnému výko-

nu památkové péče – památkáři přebíhají z jednání do jednání a nemají čas se vzdělávat. Problémem je i fluktuace, kvůli níž se řada pracovníků nestihne s terénem blíže seznámit. Těžko pak můžou při jednáních operativně uplatnit ty nejúčinnější památkové argumenty. Je málo času na to, aby památkář mohl v klidu problému porozumět, aby si mohl v rámci pracovní doby – ne ve svém volném čase – k tématu něco nastudovat, na něčem bádát, promýšlet svoji práci. Jinak nemůže být schopen smysl své práce plnohodnotně naplňovat.

Je nesmírně dobře, že v rámci NPÚ začínají probíhat vzdělávací kurzy, ve kterých si mohou pracovníci nejen doplnit přehled, ale také alespoň na nějaký den vystoupit z koloběhu agendy. Domnívám se ale, že by tato snaha měla jít daleko hlouběji. Památkáři by měli mít možnost věnovat zlomek pracovní doby (snad týden ve čtvrtletí, či alespoň v pololetí) čistě jen studiu a badatelské činnosti bez nutnosti řešit aktuální agendu. Nejenže by to bylo vstřícné vůči lidem, jejichž pracovní nasazení je mimořádné, ale společenská prestiž nízká a finanční ohodnocení problematičké; především by jim tak bylo umožněno zabývat se tím, co tvoří samotnou podstatu jejich práce – odbornou činností, na jejímž základě je možné fundovaně a kvalifikovaně a nepochybně i operativněji řešit různé spory a problémy vycházející z každodenní rutiny.

Situaci by dle mého soudu výrazně obohatila a zkvalitnila průběžná odborná reflexe památkářské práce. Velice přínosná by byla „památková kolaudace“, kde by se za přítomnosti nezávislých odborníků vyhodnocovala úspěšnost jednotlivých památkových akcí. Inspirující by byla i nadregionální kolokvia a semináře, kde by mohli garanti společně mezi sebou a současně za účasti specialistů včetně zpracovatelů SHP diskutovat o aktuálních případech. Pro předávání dobrých nápadů, vzájemnou podporu, ale i poučení z chyb a celkové kritické zhodnocení toho, kam obor směřuje, by to bylo vhodné a nepochybně velice inspirativní prostředí.

Více času pro odborný rozvoj je klíčem i ke třetí oblasti, které se chci věnovat a kterou je vztah památkové péče a veřejnosti.

V této oblasti prošel náš obor za posledních 25 let poměrně bohatými proměnami. První z nich byla jednoznačně pozitivní. Po roce 1989 začaly vznikat spolky, sdružení a vůbec propojenější občanská společnost. Lidé, kteří se o památky zajímali, se o ně díky tomu mohli začít skutečně ze své vlastní iniciativy starat. Vzniklé nadšení dokonce vedlo ke krátkému paradoxu – zatímco před rokem 1989 naprosto převažoval tlak, který naznačoval, že se toho chrání moc a památek je příliš (což nebyla pravda teh-

dy a není ani dnes, stačí srovnat situaci u nás a u sousedů), na počátku 90. let byl naopak silně slyšet hlas, že se památky chrání málo. Nadšenci, spolky a muzea se zkrátka stali podstatnou oporou památkové péče, a to i proti novým hrozbám ze strany některých nových investorů.

Tahle energie se ale časem částečně vytrátila. Celý ten výbuch nadšení a emocí měl totiž současně pochopitelný negativní důsledek – vznikl chaos, který bohužel památková péče nedovedla (a ani nemohla) uřidit: aktivisté a památkáři často fungovali nejen vedle sebe, ale i proti sobě. Řada místních navíc vnímala památkáře jako úřad z dob „zlých komunistů“. Vlnu nadšení posléze vystřídal vlna opačná: spolu s vystřízlivěním ze společenského vývoje přišlo i ochabnutí zájmu o „tak nepraktickou oblast“, jako jsou památky. Obor se – na rozdíl od jeho soupeřů, ochrany přírody – nepodařilo získat pro sebe víc prostředků ani nový zákon, což je problém dones. Z početné skupiny lidí tak nakonec kolem přelomu tisíciletí vykryštalizovalo jádro těch, kteří to opravdu mysleli vážně a dokázali se dobře zorganizovat do různých nadací, okrašlovacích spolků a podobně. Ty často fungují skvěle a mnohdy jsou ve věci oprav či prokládání velice iniciativní. S těmi ostatními ale obor dosud hledá společnou řeč, což se víc než výmluvně odráží na faktu, že „památkář“ rozhodně nepatří mezi společensky nejoblíbenější a nejkvalitnější přijímané profese.

Proč to tak je? Každý jistě bude souhlasit s tím, že památky je třeba chránit. Když se ale dostaneme k otázce, co a zejména jak chránit, vznikne mezi pohledem odborníka a laika první rozpor: jako odborníci často chceme zachovat věci, které má laik za zbytečné. Naprostý rozpor pak často nastane ve chvíli, kdy se odborník začne vyjadřovat o něčem, co laikovi přímo patří, s čím spojuje vlastní vyhraněné představy. Jinými slovy, existuje sice společenský konsenzus týkající se ochrany památek, ale neexistuje shoda, jaké povinnosti a omezení z toho pro nás všechny vyplývají.

Památkáři v čele s NPÚ ušli za obhájením své role veliký kus cesty. Přesto jsou v obecné osvětě a vysvětlování smyslu našeho oboru stále ještě velké rezervy. Je zřejmě škoda, že došlo k odluce památkové péče od ochrany přírody. Dnes totiž nikdo nebude zpochybňovat, že člověk má právo na kvalitní životní prostředí. Že je součástí tohoto prostředí také kvalitní a historická architektura, však dosud samozřejmě není. Jako památkáři bychom se měli snažit, aby se to změnilo.

Myslím ale, že osvěta není dostatečná ani v konkrétnějších věcech. U laické veřejnosti například doposud mnohdy převažuje dojem, že

19

Obr. 19. Lednice (okres Břeclav), zámek. (Foto: Josef Slavíček, 2012)

dobré je jen to, co je nové nebo co jako nové vypadá. Očekává proto, že po každé opravě bude památka vypadat jako z katalogu: sebemenší prasklinka a nepravidelnost a „ošumělost“ je vnímána jako nedostatek. Že existuje nějaká hodnota stárí a že i patina a nepravidelnosti mají svůj půvab, u nás ještě nebylo širší veřejností pochopeno a plně doceněno. Památková péče by i proto měla ještě důrazněji upozorňovat na dobré příklady. Je přitom třeba zdůraznit, že nejde jen o ryze estetickou rovinu. Problémy obnovy souvisí i se zcela praktickými problémy, jako je například to, že na památky jsou často striktně a nesmyslně aplikovány předpisy a nařízení pro novostavby – požární ochranou počínaje, zateplováním konče. Možná dodat, že mechanické uplatňování předpisů vhodných pro novostavby nepřichází v řadě zemí při obnově památkových objektů v úvahu.

Nerad bych ale, aby to vyznělo tak, že my vzdělaní památkáři jsme odsouzeni k zápasu s nevzdělanou veřejností. Jsem naopak přesvědčen, že náš obor laiky občas nebere dost vážně. V posledních letech se v teorii i praxi výrazně rozvíjí edukační činnost, což je rozhodně jeden z mimořádně pozitivních trendů posledních let. Mám ale často dojem, že ná-

vštěvníci se spíše podceňují. Moje zkušenost říká, že lidé snesou daleko více toho „nezáživného a nadbytečně odborného“, než si myslíme. Rozhodně není třeba jim vše předávat zjednodušeně a nejlépe „v kostýmu kata Mydláře“. Pohled do zákulisí oprav, postřehy z průzkumů, setkání se sondami nebo stavebně-historickou analýzou přímo in situ mnoho návštěvníků nejenže neodrazuje, ale dokáže je přímo nadchnout. Potenciál, který NPÚ má k vedení takto pojatých akcí a prohlídek, je přitom obrovský jak z hlediska objektů, tak z hlediska odborníků. Doklady úspěšnosti i přitažlivosti tohoto přístupu – například prohlídkovou trasu na zámku Vimperku před započatím rekonstrukce – tu rozhodně máme. Skutečně podstatný je ale především fakt, že právě toto je forma, skrze kterou se může NPÚ poutavě představit jako vědecká instituce a dát nahlédnout do toho, jak časově a finančně náročnou práci vlastně dělá. Jinými slovy právě v aktivitách, které budou připraveny pro širokou veřejnost, aniž by při nich byla zakrývána odborná povaha památkové péče, leží možná jeden z klíčů pro získání laické obce na svou stranu.

Svoje postřehy jsem soustředil zejména na to, kde vidím problémy, přesněji řečeno rezervy v naší práci. Snad je to pochopitelné, protože člověk si vždy více všímá toho, na čem je ještě třeba pracovat, než věcí, které má úspěš-

ně za sebou. Z celkového pohledu je ale třeba říci, že vzhledem k vnějším podmínkám funguje památková péče až překvapivě dobře. Díky velkému osobnímu nasazení mnoha lidí na všech úsecích oboru si stále drží dobrou úroveň. Lze si tedy jen přát, abychom se posunuli ještě o kus dál.

Vratislav NEJEDLÝ¹⁸

V posledním zhruba čtvrtstoletí prošla památková péče v Česku i v jejím rámci působící obor restaurování památkových artefaktů a souborů mnoha křivolakými uličkami, které ale na svém počátku měly náběh na to, stát se dálnicemi. Celá cesta byla trnitá, prašná a s mnoha klesáními a stoupáními. V pohádkách takové cesty většinou vedou k vytouženému cíli. Kromě zvítězího dobra, které ovšem zvítězí až po mnoha prohrách a nečestných úkladech nepřátel, bývá obvyklým soutěžním bonusem nějaká ta princezna s patřičnými půvaby a samozřejmě příslušným dílem království. Čtvrť, nebo dokonce půl století trvající cesta našeho oboru ale takto pohádkově zakončení postrádá – nepřátel a úkladů neubývá a ruka princezny je stále v nedohlednu.

■ Poznámky

¹⁸ Historik umění a restaurátor, vedoucí Oddělení restaurování na Generálním ředitelství NPÚ v Praze.

20

Obr. 20. Moravský Krumlov (okres Znojmo), zámek, vnitřní arkádové nádvoří. (Foto: Aleš Homola, 2014)

V roce 1990 se památková péče (a v jejím rámci také restaurování) na našem území řídila velmi podobnými právními normami, jaké platí i v době vzniku tohoto textu (polovina dubna 2015). Postupem času sice bylo schváleno mnoho dílčích úprav a doplňků, ale základ paradoxně stále tvoří podoba, kterou zákonu vtiskl jeho předkladatel již před více než padesáti lety, v roce 1958. I když šlo o podobu, která pravděpodobně neodporovala pohledu tehdejší společnosti, je třeba brát v potaz, že zákon prosadily tehdy vládnoucí mocenské struktury. A protože památková péče je vlastně „díličí společenský subsystém“, je také každá podoba zákona na ochranu památek – která je ostatně sankcionována státní mocí – ovlivněna hodnotami a prioritami v systému, ve kterém vzniká a který se liší od systémů předešlých a následujících. Současný stav, kdy je původem normalizační zákon aplikován na podmínky současné demokracie, je tedy na pováženou. Ohlédneme-li se ale zpět, zjistíme, že tento fakt je bohužel plně v souladu s dosavadní tradicí.¹⁹

I cesta k prvnímu památkovému zákonu z roku 1958 totiž byla komplikovaná. V období mezi léty 1850 až 1958 se nepodařilo zákon o ochraně památek v zastupitelských sborech a vládách prosadit, i když o to bylo obecně usilováno. V Evropě přitom vývoj zákonodárství urychlila 1. světová válka, protože bylo třeba reagovat zejména na problém vývozu umělec-

kých památek za hranice: první rakouský zákon o památkách z 5. prosince 1918 se tak týkal právě vývozu památek. Je přitom výmluvné, že u nás byl podobný zákon přijat až „o světovou válku později“ Českou národní radou za předsednictví Alberta Pražáka.

Do jisté míry to lze pochopit, protože na základě jednotné národní ideologie vybudovaný stát neměl předchůdce, na kterého by navázal – rakouská C. k. Centrální komise, která do roku 1918 tvořila základ památkové péče v celé monarchii, a tedy i u nás, se ze dne na den stala součástí státního aparátu protivníka ve válce. Nový český stát ale s vytvářením alternativy nijak nespěchal. Ministerstvo školství a národní osvěty se začalo zabývat památkovým zákonem až v roce 1928, a to bez výsledku – argumentace vedoucí k tomuto fiasku přitom často nápadně připomínala některé památkové debaty ze současného Česka.²⁰ V roce 1935, kdy už bylo zřejmé, že se zákon o ochraně památek nepodaří prosadit a bude nadále trvat stav přešlapování, nedostatku financí a nedostatku zdravého tvůrčího sebevědomí v oboru, byla alespoň vydána „Instrukce pro konzervátory“. Řada jejích pasáží je v kontextu české památkové péče aktuální dodnes: „Způsob však, jímž ochrana památek v demokratickém zřízení může jedinečně dojít úspěchů, jest působení příklady a zvyšování všeobecné kulturní úrovně výchovou k respektování památek. K tomu lze dojít zase jen tím, že bude vykládán a obecnému názoru přibližován jejich význam a duchový obsah. Tato base je pro ochranu nejbezpečnější oporou a jest daleko mocnější než trest.“²¹

Patovou situaci zdánlivě vyřešil zákon o památkové péči z roku 1958, alespoň pokud jde o vlastnictví památek, a tedy i o povinnost je chránit a opravovat. Pod garancí státu a hrozbou trestů mělo dojít k tomu, že by se každý vlastník památky staral odpovídajícím způsobem o udržení hodnoty svého majetku. Ve skutečnosti však došlo v ČSR přijetím zákona

■ Poznámky

19 Podoba zákona a způsob argumentace ochrany památek a péče o ně zůstávaly velmi podobné více jak sto let. Dnešní situace se tedy paradoxně podobá i té, která platila za první republiky, kdy Čechoslováci nebyli schopni nalézt shodu na tom, jakou podobu a rozsah má mít eventuelní památkový zákon, který se měl mimochodem mimo jiné starat o některé doklady nebo symboly naší státnosti.

20 Důvodů, proč zákon nebyl přijat, byla celá řada, například problém s nedostatkem odborníků nebo dosud jen málo popsáný fenomén českého ikonoklasmu. Většina tehdejších komplikací z nich ale až překvapivě připomíná i problémy současné památkové péče. Ochrana památek mezi válkami například neměla velkou společenskou podporu, a to i proto, že byla považována za příliš velký zásah státu do soukromého vlastnictví. Když pak byl v letech 1934–1935 zákon připraven ke schválení, blokovalo jej stanovisko Ministerstva vnitra, které jej považovalo za velkou zátěž pro státní pokladnu. Ochrana památek zkrátka ani tehdy nezískala status prvořadého společenského zájmu.

21 Cit. dle ŠTONCNER, Petr. Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 4 – Snahy o vydání památkového zákona. *Zprávy památkové péče*. 2005, roč. 65, č. 3, s. 246–252. ISSN 1210-5538.

č. 22 o státní památkové péči, jako již tolikrát v našich dějinách, k absurdní situaci. Zákonná norma totiž vycházela z principů formulovaných v 19. století. V roce 1958 tak v Československu platil zákon, který vycházel ze zkušeností, poznatků a požadavků sto let starých. Z pohledu teorie i praxe ochrany památek tak byl sice zákon č. 22/1958 pro památky a památkovou péči dobrý, jenže jeho zásadní slabinou byl mimo jiné předpoklad, že vlastník má zájem a povinnost dobře se starat o svůj majetek, který v nově nastoleném režimu zcela přestal platit.

Protože se brzy ukázalo, že zákon č. 22/1958 Sb. nenaplnuje požadavky, které do něho v oblasti památkové péče „strana a vláda“ vkládaly, vznikla po necelých třiceti letech další právní norma, zákon č. 20/1987 Sb. Výsledkem byl ale právní útvar, který opět zůstal do velké míry rozporný. Na jedné straně v sobě nesl ochránářské zbytky z dob pozitivistických modelů práva v ochraně památek, kdy konání mělo být vždy posuzováno na základě přesných, ověřených informací. Na straně druhé ale zavrhl pozitivistický přístup k posuzování samotné hodnoty památek. Za památky totiž přestal považovat to, co má charakteristické, zákonem určené znaky – nově mělo být památkou pouze to, co na základě daného byrokratického řízení stát oficiálně uzná. Nevyřešeny také zůstaly otázky vztahu správních orgánů a odborných institucí atd. Především se ale zákon v této podobě daleko více než kdykoliv předtím zabýval silně zbyrokratizovanou praxí ochrany a administrativními zápletkami jejího prosazování a daleko méně památkami samými.

Zákon č. 20/1987 a jeho prováděcí vyhláška č. 66/1988 Sb. je ale dodnes součástí našeho právního řádu, což lze bez nadsázky označit za jeden z největších paradoxů v českých dějinách památkové péče a restaurování. Nový památkový zákon, který by reflektoval aktuální stav společnosti, byl připravován hned několikrát, ale stále není v platnosti. Abnormálně vysoký stupeň byrokracie zavedený do zákona v 80. letech navíc v nejnovějším návrhu nejen přetrvává, ale dokonce se zdá, že rázně a s radostí mohutní, což památkové péči jako oboru lidské činnosti nejen nepřidá na atraktivnosti, ale zřejmě jí to přinese další ztrátu prestiže.

Již několikrát předtím v dějinách přešlapovala česká památková péče na místě, a než se jí podařilo rozhodnout se k tomu, že projde otevřenými dveřmi do nového století a tisícile-

21

tí, jak to provedla ochrana přírody, dveře se uzavřely. Dnes hrozí, že tuto trapnou chybu budeme opakovat znovu. Nejde totiž jen o to, že v Česku i na počátku 21. století chybí právní norma, která by dobře (odpovídajícím způsobem) reflektovala společenské pohyby a posuny v uplynulém zhruba čtvrtstoletí v našem regionu. Chybí i diskuse, která by tyto pohyby a posuny byla schopna z hlediska našeho oboru komplexněji zachytit. Pokud se nepodaří urychleně zapojit památkový potenciál regionu do diskusí o národní identitě, o identitě místa

a dalších problémech, které sice nejsou čistě památkové (a také nejsou památkovou péčí brány dostatečně vážně), ale které jsou pro obor zásadní, potud budou názory památkové péče brány stále méně vážně a rozpory mezi památkovou péčí, vlastníky památek a veřejností se budou dále zvětšovat.

Už nyní je ale jasné, že jako řešení současného stavu oboru se rozhodně nejvíce varianta, podle níž je možné zvolit jako cíl administrativní, byrokratické posílení památkové péče a vytvořit z ní něco jako byrokratickou „památkovou

22

Obr. 22. *Kuks (okres Trutnov), terasa před kaplí Nejsvětější Trojice s Andělem žalostné smrti. (Foto: Gabriela Čapková, 2015)*

policii“. Toto řešení nepochybně řadu lidí láká a za současných podmínek a tlaků by nepochybně znamenalo i nejsnazší možnou cestu. Jenže nikdo, ani dobově zcela správně vypadající, mluvící, pohybující se, vzdělaný „rytíř“ mající potřebu „pomáhat a chránit“, by si nedovolil předvídat, jaká a zda vůbec bude na jejím konci čekat „princezna“. Dá se spíše předpokládat,

že bez korouhve vědeckého bádání a nezávislé odbornosti rytíř bídne zahyne a království památkové péče usne navěky zarostlé trním a bodláčím.

Proč to tak je? Protože památková péče není v první řadě soubor pravidel, ale specifické odborné odvětví, které se zabývá památkami, tj. základními pilíři kultury a duševního bohatství lidské civilizace. Ochrana památek a péče o ně proto musí fungovat v rámci celé společnosti tak, aby mohla působit i v rámci jejích jiných aktivit. Jinými slovy, musí mít vybudovaný promyšlený a funkční právní a správní rámec

své činnosti, který ale zároveň nebude omezovat její nejvlastnější poslání – poznání, interpretaci a ochranu kulturního dědictví. Pokud jsme ale sledovali vývoj v této oblasti za poslední čtvrt století, pak je nutné konstatovat, že se za tu dobu pro památky v Česku změnilo mnohé, ale změny k dobrému jsou pasivovány řadou změn negativních. Z celkového pohledu se tedy v této oblasti k lepšímu nezměnilo téměř nic.

To ale naplňuje výše popsanou tradici: všechny dosavadní památkové právní akty v Česku vykazují společnou zásadní nesrovnalost, a sice že neodpovídaly a neodpovídají reálnému stavu společnosti, která by se měla v určitém časovém úseku o památky starat. Ve srovnání s předchozími etapami je ale navíc možné konstatovat, že z hlediska postoje k tomu, co bude chráněno, v jakém rozsahu a jakým způsobem, je na tom s průběhem času česká památková péče spíše hůře než lépe. Jádrem problému spočívá v již zmiňované nekontrolované se rozrůstající byrokracii a rozmáhajících se kvantitativních kritériích, která začínají pomalu dominovat nad uměleckou kvalitou – a vlastně i kvalitou vůbec.

Pokus o orientační postižení vývoje právní ochrany památek v letech 1851–2015 na našem území myslím s dostatečným časovým odstupem ilustruje, jak spletité jsou někdy osudy právních norem, které se většinou týkají tak málo ekonomicky prestižních a dlouhodobě podfinancovaných položek, jakými jsou opravy památek. Vývoj památkové péče a v jejím rámci restaurování ale nebyl ještě zdaleka ukončen – náš obor má před sebou perspektivu posílení své pozice stejně jako definitivní ztráty vlivu. Bohužel je ale třeba konstatovat, že uvedené snahy vystavět zákony na ochranu památek na nařízeních, zákazech a administrativních procedurách se ukazují jako čím dál více neudržitelné. Vedle toho navíc vzniká celá řada dílčích problémů, z nichž některé jsou zcela nové. Zdá se například, jako by největším problémem české památkové péče a restaurování v uplynulém čtvrtstoletí nebyl nedostatek kapacit, nedostatek financí a nedostatek všeho možného, ale jejich nadbytek. Řeší se například (ve stejném oboru, kde dlouhodobě není dost prostředků na důstojné odměny pro ty, kteří v něm působí!), jak utratit příliš velké, stamilionové částky z dotací EU v termínech, které jsou přinejmenším neobvyklé, ne-li přímo absurdně šibeniční. S tím souvisí další z aktuálních problémů, protože při takto nastavených kritériích jde v první řadě stranou odbornost a důkladná vědecká analýza a diskuse. Vedle rozpočtů a termínů se nakonec hlavním kritériem stává problematičtější hodnota novosti: když televize, rádio a další veřejná média

23

Obr. 23. Brno-Střed (okres Brno-město), klášter františkánský při kostelu sv. Máří Magdaleny. (Foto: Aleš Homola, 2009)

kladou téměř vždy podmanivou otázku „a jak se Vám restaurované malby líbí“, ozve se v odpověď „moc se mi líbí, jsou jako nové“.

Z celkového pohledu je tedy třeba připustit, že státní památková péče neprochází šťastným obdobím. Komunikace mezi památkovými ústavy, výkonnou mocí a veřejností vážne, čímž je zablokována jedna z nejvýhodnějších cest, jak zachování památek z dlouhodobé perspektivy podpořit. V zastupitelských sborech o ochranu památek není zájem. Majitelé památkových nemovitostí už nechťejí se svěšenou hlavou plnit doporučení památkářů. A také široká veřejnost je, zdá se, nalaďena spíše proti památkářům, protože je chápe jako součást úřední šikany, jejímž důvodům příliš nerozumí. Potenciál, který obor u veřejnosti získal před rokem 1989, kdy byl chápán jako jistá forma opozice vůči režimu, byl zkrátka promarněn, a to již brzy po převratu. Prestiž oboru je ale ohrožována i nadále, ať už zmíněnou byrokratizací, tahanicemi o církevní majetek, nebo třeba tím, že se podniká příliš málo vstřícných kroků vůči vlastníkům památek, kteří se o svěřený majetek chtějí odpovědně starat: od roku 1990 slibované daňové úlevy při řádné péči o památku nebyly nikdy schváleny, možnosti státních příspěvků na rekonstrukce jsou omezené a objem k tomu určených prostředků se stále zmenšuje.

Možná ještě vážnější výzvy, než jsou ty směrem navenek, musí náš obor řešit ve vztahu k sobě samému. Zatím se u nás například nepodařilo vybudovat struktury, které by umožnily přenos informací přes celou širší oboru.²²

Stále více proto chybí ucelená a jasná moderní „doktrína“ památkové péče, a to jak ve smyslu široce prodiskutované a živé teorie památkové péče, která by měla při jednáních, besedách s občany atd. představovat základní východisko pro památkovou praxi i osvětu, tak ve smyslu jasných kritérií a mantinelů pro určení, co je památkou. Pro vznik této „doktríny“ ale také přestává existovat dostatečně pevné podloží. Jelikož jsou totiž památkové ústavy i výkonné památkové orgány stále více zavalovány byrokratickými povinnostmi a zároveň stále více připravovány o důstojnější materiální zázemí, zbývá na poznávání, pochopení a hodnocení jednotlivých památek i památkového fondu jako celku jen minimum času, energie a prostředků. Výsledkem je mimo jiné, že aktuální celostátní soupis památek, tato potenciálně prvořadá příručka památkářů i veřejnosti, dosud ani nezačal vznikat – pokud vznikají soupisy regionální, jsou sestavovány jen díky velkému nadšení místních a podpoře mimo ústav (viz Sokolovsko a Liberec), jinde (Brno) pokusy předčasně končí s konstatováním, že bez zajištění dostatečných podmínek se podobný soupis nedá realizovat. Rovněž rozsáhlých monografií, syntéz nebo teoretických publikací vzniká v našem oboru jen málo. Zato je vydáváno téměř nepřeberné množství „metodik“, protože pouze ty se v atmosféře podceňování

humanitních věd mohou při boji o prostředky z vědy a výzkumu alespoň zčásti bodově vyrovnat preferovaným výstupům v podobě patentů, průmyslových vzorů nebo zkušebních provozů.

Náš příspěvek začal historickým exkurzem do minulosti oboru památkové péče, přičemž hlavní pozornost byla věnována zejména oblasti legislativní ochrany památek. Ta měla v české kotlině většinou bizarní podobu právního domu, který měl konstrukci i vzhled vždy stylově o několik generací opožděnou oproti recentním společenským ideálům, funkčním strukturám atd. Důsledkem je ale skutečnost, že legislativa a prosazovaná praxe ochrany památek se vzdaluje od vlastního smyslu památkové péče, včetně snahy o důkladné poznání památek a vytváření konzistentní památkové teorie. Ani v návrhu nového památkového zákona tak například není jasně vyřešena otázka, co je to vlastně památka: zda jsou památky památkami proto, že splňují kritéria stanovená pro tento druh vybraných artefaktů, nebo zda se stávají památkami jenom proto, že dokážou

■ Poznámky

²² Nijak se například nepokročilo ani s tak základní věcí, jako je vytvoření a vydání hesláře pojmů platných v památkových oborech – mluví-li se o památkové péči a restaurování jako o interdisciplinárním, nebo dokonce transdisciplinárním oboru, pak se často zapomíná na to, že participující obory dějin umění, stavitelství, chemické technologie a restaurování si mnohdy nerozumějí v základních pojmech.

Obr. 24. Opatovice nad Labem (okres Pardubice), Moráv-
kův vodní mlýn. (Foto: Jitka Svobodová, 2013)

24

projít dlouhým a někdy vyloženě nahodile probíhající řetězcem byrokratických akcí.

Tento rozpor mezi smyslem památkové péče a její podobou v řeči paragrafů a administrativní praxí našemu oboru škodí i proto, že znejasňuje to dobré, co se v něm rodí. Zatímco zákon se podrobně věnuje prohřeškům, trestným činům a příslušným sankcím, o pozitivní motivaci dobrých správců památek a o jejich podpoře a ocenění se zatím ani nezačalo pořádně diskutovat. Památkář ale není a doufám, že ani nebude „policajt“. Nemá jen hledat cesty, jak škůdce památek dopadnout a po zásluze potrestat. Stejně významné by pro něj měly být i možnosti, jak ztrátám památkových hodnot preventivně trvale zabránit – spíše než metoda zákazů a trestů by se měla uplatnit metoda přesvědčivosti v debatě, metoda nabídek ochrany a údržby poznaných památkových hodnot s podporou státu ve veřejném zájmu, metoda oceňování a vyzdvihování dobrých příkladů, a to i těch málo nápadných, které neuspokojily mnoho milionů investic.

Památkář zkrátka má být pro veřejnost a vlastníky partner, který ale dobře ví a umí vysvětlit, jaké je jeho poslání a jaké hodnoty zastává. Jinak než takto náš obor zpět svou prestiž nezíská. Je to ostatně jako v těch pohádkách. I v nich platí, že aby rytíř-hrdina zvítězil, musí ukázat nejen svaly a ostrý meč, ale také charakter.

Vladislav RAZÍM²³

Památková péče představuje velmi široký pojem. Je to činnost dnešního Národního památkového ústavu (NPÚ), Ministerstva kultury ČR (MK ČR) a dalších orgánů státní správy, dobrovolných sdružení, vlastníků památek atd. Všechny tyto veličiny sehrávají od listopadu 1989 svou roli, která v průběhu času dozrává různých změn. Když jsem byl vyzván, abych se zúčastnil ankety ke čtvrtstoletí památkové péče v polistopadovém období, vybral jsem si pochopitelně problémové okruhy, které pokládám za aktuálně nejdůležitější a jež jsou mi nejbližší vzhledem k různým proměnám mého pracovního zařazení v oboru od roku 1981. Protože se zapomíná na dějiny oboru, zaujala mě také možnost alespoň trochu k nim přispět. Mé úvahy proto nemohou odrážet ani zdaleka všechny otázky, které by stály za pozornost. Soustředěnost na vybrané problémy způsobila poněkud pesimistické vyznění příspěvku, což však neznamená, že nevidím také pozitivní rysy a nechovám víru, že se věci budou vyvíjet k dobrému. Zejména kritické pohledy obvykle mohou podnítit diskusi, o níž – jak doufám – šlo v anketě nejvíc.

Nová společenská situace po listopadu 1989 zastihla státní památkovou péči v organizačním uspořádání, které už dnes mnozí nepamatují. Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP) byla organizacemi krajských národních výborů (KNV), jen metodicky nadřízený Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) zřizovalo ministerstvo kultury. O dva roky dříve byl přijat

zákon č. 20/1987, o státní památkové péči, platný – s pozdějšími změnami – dodnes. Jeho tvůrci navázali na předešlý zákon o kulturních památkách z roku 1958.

Naděje těch, kterým památková péče opravdu ležela na srdci, se upínaly na základě zkušeností z doby budování komunismu k celkovému zlepšení společenského postavení, prestiže, účinnosti a efektivit jejich práce. Pro dobu před listopadem je typický rozpor mezi podobou památkového zákona a jeho prosazováním v praxi. Zatímco oba zmíněné zákony představovaly relativně velmi kvalitní, odborně připravené předpisy, totalitní státní zřízení je nerespektovalo a naopak velkoryse tolerovalo takřka beztrestné ničení kulturních památek, ať už přímé, nebo v důsledku nekvalitní či zcela absentující péče. Velká část památek ostatně byla z pohledu tehdejšího režimu ideově závadná. Analýza vývoje památkové péče v předlistopadovém období nebyla dodnes zpracována, což je z řady hledisek velký nedostatek.

Koncepčně uvažující památkáři vyrazili do boje proti principu tzv. dvoukolejnosti, v níž odborná vyjádření vydává památková organizace, ale rozhoduje tzv. výkonný orgán státní památkové péče, jímž byl na základní úrovni okresní úřad (OÚ), předtím okresní národní výbor (ONV). Předmětem kritiky přitom bylo zejména riziko „politických tlaků“ na OÚ a absence záruk, že příslušná místa v těchto úřadech zastávají odborníci. Euforie doby podporovala představu, že tento protiklad bude možné odstranit a odborné organizace dostanou rozhodovací pravomoci. S tím také začal být bez odkladů chystán – za široké diskuse s odbornou veřejností – nový památkový zákon. Avšak kromě toho, že v samotném oboru nepanoval jednotný názor (obavy ze zvládnutí úřední agendy a ztráty možnosti „svobodně“ vypracovávat odborná vyjádření), brzy se ukázala také vážná komplikace legislativní. Ke zřízení „dekoncentrátu“ státní správy se nepodařilo nalézt účinnou politickou podporu a v dalších letech byla tato změna stále méně reálná. K tomu je nutno přiznat, že „výkonní“ památkáři na OÚ přece jen v nových, relativně odpolitizovaných podmínkách plnili své povinnosti lépe a také

■ Poznámky

²³ Historik a památkář, vedoucí Odboru evidence a dokumentace na Územním odborném pracovišti NPÚ středních Čech v Praze.

se různými cestami (snahy ze strany MK) rozvíjela jejich způsobilost.

Bez ohledu na rozhodovací pravomoci však měly samotné odborné organizace státní památkové péče co napravovat. Jednalo se o nutnosti zvýšit společenské a finanční uznání zaměstnanců, přistoupit aktivně a systematicky k dlouhodobě zanedbávané průzkumné a dokumentační činnosti, zvýšit odbornost a koncepčnost odborných památkářů i správ památkových objektů (nutné personální výměny, zpracování mobiliárních sbírek atp.). Soustředění na tyto otázky bylo od počátku ovlivňováno organizačními změnami. V roce 1990 se v důsledku vzniku ministerstva životního prostředí (MŽP) oddělila od památkové péče ochrana přírody a se zánikem KNV přešly zřizovatelské funkce k nově vzniklým památkovým ústavům (PÚ) na MK ČR (dočasně s výjimkou Prahy; SÚPPOP se změnil v SÚPP).

I když oživení oboru v nových podmínkách nebylo snadné (po počátečním nadšení se stále více ukazovalo, co mohl vyřešit „pouhý“ politický převrat a co má jiné, hlubší příčiny) a dělala se z neznalosti nebo nedostatku zájmu špatná rozhodnutí (např. zrušení měřického oddělení SÚPP), vedla se důležitá vnitřní diskuse nad výhodami a nevýhodami organizační struktury odborných organizací. Všechny teď měly jediného zřizovatele (MK) a každá z nich právní subjektivitu. Pochyby nebyly o roli SÚPP, jehož ústřední metodická role je stále potřebná, pokud je ovšem systematická a kvalitní. Naopak pochyby vzbuzovala nutnost vytvářet v SÚPP všechna odborná vyjádření pro národní kulturní památky (NKP), zvláště když se nedbalo na to, aby byla vyhrazena skutečně těm nejlepším odborníkům oboru, s dostatečnou předchozí praxí v krajských organizacích. Více se debatovalo o nově konstituovaných PÚ, které se v souladu se zákonem měly věnovat poznávání památkového fondu, vyhotovování odborných vyjádření pro orgány státní správy a správě početné skupiny našich nejcennějších hradů, zámků a dalších druhů památek, včetně jejich mobiliářů. Tato rozsáhlá paleta činností kladla velké nároky na vedení jednotlivých PÚ a právem se připomínalo, že zejména starostí se správou je tolik, že se ředitelé musí snažit, aby rozvíjeli také ostatní uvedené oblasti. Nutno připomenout, že před převratem 1989 byly „objekty“ skutečně přednostně sledovaným, silně zpolitizovaným segmentem, zatímco ostatní segmenty činnosti se řešily zejména tehdy, když vznikl nějaký (opět politicky) nežádoucí problém. Logicky se pak také ředitelé cítili hlavně jako „velcí kasteláni“ a další povinnosti přenechávali různě erudovaným náměstkům. Právě dlouhodobé zanedbávání ostatních hlavních činností PÚ vedlo až

25

k úvahám, zda správu objektů neoddělit a nezřídit pro ni další resortní příspěvkovou organizaci. Při domýšlení všech důsledků však zkušení památkáři vždy zdůrazňovali původní souvislosti organizačního uspořádání, k němuž sice došlo již k roku 1960, ale nebylo mu možno vytknout politickou účelovost. Na základě zákona z roku 1958 tehdy byly nově vzniklým KSSPPOP svěřeny nejcennější (zčásti konfiskované) památkové objekty logicky proto, že svým zaměřením a činností poskytovala nejlepší předpoklady kvalitní péče, měla nejvyšší odborné oprávnění. Přitom nešlo jen o nakládání s objekty a jejich mobiliářem, zpřístupnění, prezentaci atp., ale také o průzkumy, dokumentaci, archeologické výzkumy v jejich areálech. Zároveň se právem a velmi prozřetelně připomínala také opačná užitečnost spravování nejcennějších hradů a zámků pro památkáře té které organizace, možnost se jejich prostřednictvím učit, odborně zrát. Kvalitní ředitel PÚ, který rozuměl oběma hlavním oblastem činnosti, měl možnost nalézat rovnováhu mezi nimi a vážit s týmem nejzkušenějších všechny kroky, jež jsou v péči o kulturní dědictví většinou nevratné. Na základě těchto argumentů a různých nebezpečných tendencí (privatizační návrhy, nedomyšlené návrhy ze strany samospráv) byla varianta osamostatnění správy památkových objektů opuštěna.

Kromě spojení většiny PÚ se správou památkových objektů byla tehdy zpětně doceněna také důležitost regionálního principu památkové péče. Konkrétní rozsah krajů z roku 1960 nebyl sice z různých hledisek ideální,

Obr. 25. Borovnice u Jimramova (okres Žďár nad Sázavou), pazderna čp. 84. (Foto: Petra Šperlová, 2013)

vcelku však vyhovoval efektivní působnosti jednotlivých PÚ jako odborných organizací. Památkáři pracující v přiměřeně velkém prostoru mají díky tomu předpoklad, že pochopí širší souvislosti, získají nadhled. Seznámí se s dostatečně početným a různorodým materiálem, a to jak v oblasti průzkumu a dokumentace, tak v oblasti odborných vyjádření k nakládání s památkovým fondem. Dostatečně velký kolektiv pracovníků je také největší zárukou odborného růstu těch mladších při spolupráci se staršími, je předpokladem udržení kontinuity, jež je v péči o kulturní dědictví nesmírně důležitá. Tato možnost „výkonným“ památkářům na okresech scházela. Ze stejného důvodu bylo chybou, pokud se na jednotlivých PÚ příliš podporoval vznik detašovaných pracovišť, která odborným pracovníkům znemožňují dostatečně častý styk s vedoucím a kolegy, možnost konzultace i morální podpory. Kvalifikovaná analýza kladů a záporů tohoto modelu, který pokládám za velmi dobrý, opět nebyla nikdy provedena.

Síť samostatných regionálních PÚ pod metodickým vedením SÚPP existovala od roku 1990 do roku 2002. Toto období – v souladu s celospolečenským vývojem – dávalo naději na postupné zlepšování úrovně oboru i památkové péče obecně, i když se mnohé nepodařilo, včetně zjednodušení systému ochrany památek (veřejnosti obtížně srozumitelného)

a přijetí nového zákona. Nedostatky se také ještě daly věrohodněji spojovat s celospolečenskou devastací předešlého období než dnes. Za předpokladu kvalitního, vyváženého vedení jednotlivých ústavů bylo možno využívat výhod a perspektiv samostatného působení v regionech.

Zásadní změny přinesl rok 2003. Výsledkem (de facto neuskutečněné) reformy státní správy byla reforma krajského zřízení, kdy namísto „starých“ krajů z roku 1960 vznikl větší počet krajů, nápadných značnými rozdíly plošného rozsahu a ještě méně respektujících tradiční, historické zemské uspořádání. Toto rozhodnutí, které bylo spíše výsledkem politických kompromisů než zralého, koncepčního rozhodnutí, se záhy ukázalo jako méně výhodné než to předešlé. Závažné vady krajského rozdělení jsou zřejmé a musí se v praxi obcházet (např. projekty ROP), nevyhovují ani ve vztahu k EU, jímž se reforma zdůvodňovala. Ještě závažnější však bylo současné zrušení okresních úřadů a přenesení jejich pravomocí zčásti na krajské úřady, zčásti na obecní úřady s rozšířenou působností.²⁴ Stěží se dalo uvěřit, že jde o změnu k lepšímu, neboť také státní správa v oblasti památkové péče byla k 1. 1. 2003 svěřena samosprávě. Situace, kdy státní úředník je ve skutečnosti zaměstnancem obce, pochopitelně nevylučuje střet zájmů, zvláště když jsou obce zároveň vlastníky mnoha kulturních památek. Velké obavy, které tato změna vyvolala, nebyly samozřejmě – jak praxe ukazuje – plané. Jistě, vždycky záleží také na konkrétním pracovníkovi a kvalitě řízení obce (ovšem časově ohraničené volebním obdobím), správnost přijatého principu z hlediska památkové péče jako tzv. veřejného zájmu lze však sotva obhájit. Analýza dopadů této zásadní změny (nejen věcné, ale také ekonomické) dosud nebyla zveřejněna, přestože v souvislosti s právě vrcholící přípravou nového památkového zákona by mělo jít o samozřejmost.

Reformou z roku 2003 také zcela padla možnost prosadit nový památkový zákon v intencích zmíněného návrhu z počátku 90. let. Záměr předat státní správu samosprávám vyvolal velké zneklidnění také v odborné složce památkové péče, respektive na MK. To se této změně snažilo jednak přizpůsobit, jednak částečně čelit. Obava ze snahy převést regionální památkové ústavy (od roku 2001 nesly název státní památkové ústavy) z MK pod samosprávné kraje spolupůsobila při sloučení všech památkových ústavů do jediné instituce, nazvané Národní památkový ústav (NPÚ). Aby se vyhovělo novému krajskému uspořádání, bylo rozhodnuto, že NPÚ bude nadto vnitř-

ně rozdělen na odpovídající počet územních odborných pracovišť (ÚOP). Nastala velká reorganizace. NPÚ se měl vnitřně sjednocovat, ale zároveň se postupně vytvářela nová pracoviště, vznikající delimitací některých předešlých. Například už nemělo být západočeské pracoviště, ale plzeňské a loketské, na východě Čech už nebylo jen pardubické, ale také josefovské atp. Kromě pouhého dělení předešlých krajů vznikly i zcela nové, uměle zkonstruované útvary, jako kraj Vysočina, pro nějž proto také muselo být vytvořeno příslušné ÚOP. Sídla nových ÚOP přitom byla umístěna v lokalitách, z nichž některé dodnes vyvolávají údiv. Na jedné straně to byla krajská města, na druhé podstatně menší, hůře dostupná a excentricky ležící nevelká sídla. Nesnadné bylo vybavení nových pracovišť odborníky, ztížila se dostupnost některých ÚOP pro veřejnost, přestože obecné záměry reformy měly za cíl opak. Ke všem ÚOP přešly územně příslušné památkové objekty. Protože však dislokace těchto objektů nebyla rovnoměrná, došlo k tomu, že některá ÚOP napříště spravovala řadu objektů, ale některá velmi malý počet.

Zvláště s odstupem let jsou zřetelné problémy, které touto reorganizací vznikly. Především byly silně narušeny výše zmíněné pozitivní vlastnosti regionálních (krajských) památkových ústavů. Zanikla jejich právní subjektivita, se všemi výhodami, které není třeba zdůrazňovat. Je určitým paradoxem, že reorganizací na jedné straně vznikla nová ÚOP, která měla maximálně vyhovět požadavku nového krajského uspořádání, ale na druhé straně bylo postavení většiny ÚOP v regionech oslabeno. Rozběhl se proces, který bude mít zásadní vliv v následujícím období. Jako pozitivní vize se sice uváděla možnost lepšího metodického sjednocení, k tomu však zřízení velkého NPÚ nebylo zapotřebí. I když nechci nikomu upírat vyšší, dobře míněné strategické cíle, v daném historickém momentu lze vznik NPÚ vnímat především jako obranné opatření proti zásadně posílené pozici samosprávy, kdy zavládly obavy, že státní památková péče může de facto zkolabovat. Těžko dnes posoudit, zda MK ČR nemělo jinou, ofenzivnější možnost. Opět čeká na budoucí analýzu, zda se dostatečně prosazoval zájem státní správy na poli ochrany kulturního dědictví, zda nebylo možné obhájit nutnost zachovat odborné instituce památkové péče při MK bez jejich sjednocení. Výmluvný je název nového ústavu. Adjektivum „národní“ bylo v roce 2003 zavádějícím anachronismem. Slovo „státní“ by jistě také „chránilo“, ale patrně nemělo provokovat. I když se to zdá být nepodstatné, právě změny názvů v době kolem přelomu století naznačují defenzivní postoj

státní památkové péče ve vztahu ke státní správě jako celku i samosprávě. Zásadní je také otázka, zda bylo skutečně nutné vytvořit ÚOP pro každý nový kraj, zda nešlo (třeba při dílčích úpravách) zachovat dosavadní institucionální strukturu, tedy větší pracoviště se všemi výhodami, jež výše zmiňujeme.

Problémy způsobené vznikem NPÚ v roce 2003 měla odstranit další reorganizace přesně po deseti letech: některá nová ÚOP byla tak malá, že nebylo efektivní kvůli nízkému počtu zde spravovaných památkových objektů vykonávat stejné „obslužné činnosti“ jako v těch velkých. Ústřední pracoviště v Praze (ÚP), ale také nově zřízená pracoviště neměly žádné zkušenosti se správou objektů. V situaci, kdy se rozpočet jednotlivých pracovišť skládá ze státního příspěvku a výnosů, byla na tom malá pracoviště opět podstatně hůř než ta velká, spravující větší počet objektů, mezi nimiž byly také objekty hojně navštěvované. Problémy zároveň působila nízká odborná vybavenost nových ÚOP.²⁵

Jak už to bývá, nevedla tato negativa k revizi podstaty reorganizace z roku 2003, ale měly se napravit jen některé její důsledky a dílčí problémy, uvedené v předešlém odstavci. Cíl reorganizace k roku 2013 zdůrazňuje nutnost zajistit efektivnější hospodaření se všemi zdroji, efektivnější a přehlednější řízení, stejně jako naplňování všech posláních organizace. Cestou k tomu má být změna organizační struktury a centralizace některých činností, důsledně administrativní oddělení dvou hlavních činností NPÚ (odborná památková péče a správa památkových objektů), zřízení generálního ředitelství; zatímco 14 ÚOP vzniklých po roce 2003 zůstane, oddělí se správa objektů, kterou převezmou 4 nově zřízené územní památkové správy (ÚPS).

Dva roky po reorganizaci je příliš krátká doba na její hlubší hodnocení, rád bych však upozornil na některé jevy a trendy, jímž je podle mého názoru potřeba věnovat pozornost.

Nemělo by se zapomínat na pozitiva principu organizačního uspořádání z období 1990–2003, zejména na význam integrovaného působení památkových pracovišť v rozumně vymezených a přiměřeně velkých regionech. Jak už jsem uve-

■ Poznámky

²⁴ Proces reformy veřejnosti dosud patrně nejlépe zpřístupnili OUTRATA, Edvard; RŮŽIČKA, Vlastimil. *Destrukce české státní správy: o výjimečném životě státního úředníka ve výslužbě*. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-222-4.

²⁵ Vybráno z oficiálního zdůvodnění reorganizace NPÚ k 13. 2. 2013.

Obr. 26. Miletice (okres Klatovy), kaple sv. Jana Nepomuckého. (Foto: Miroslava Břizová, 2012)

Obr. 27. Otovice (okres Náchod), kostel sv. Barbory. (Foto: Archiv NPÚ ÚOP Josefov)

dl, nebylo toto uspořádání zrušeno z přesvědčení o jeho vadách, ale pod tlakem vývoje politické situace. V rámci dnešního „velkého“ NPÚ je zmíněný princip oslaben.

Jsem stále přesvědčen o tom, že správa nejvýznamnějších památkových objektů (národního „rodinného stříbra“) v NPÚ bude opravdu kvalitní, a tedy také důvodná jen za předpokladu nejužší provázanosti s působením územně příslušných ÚOP. Reorganizace počítá s administrativním oddělením, to však vždy nutně vyvolává riziko také dalších, nežádoucích „oddělení“, zvláště když je postavení obou složek v rámci NPÚ značně odlišné. Nejen kvůli rozdílné územní působnosti se ÚPS zřetelně vydávají „svou“ cestou, jako by „svá“ ÚOP už nepotřebovaly. To je však riskantní nedorozumění, které by se v brzké budoucnosti mohlo vymstít celému oboru i samotným spravovaným památkám. Některé problémy jistě pramení jen z neinformovanosti a úzkého pracovního záběru jednotlivců. Za příklad může posloužit údajný názor kastelánů, že ředitelé ÚOP v době před reorganizací 2013 většinou věnovali více pozornosti segmentu památkové péče než spravovaným památkám.²⁶ Výše však zmiňuji, že odborní památkáři ÚOP mívali přesně opačný pocit. Podobné názory jsou vždycky individuální a lidská paměť je krátká. Musíme rozlišovat, co je chyba systému a co souvisí s kvalitou řízení a přístupem konkrétních lidí. O památkových objektech ve správě NPÚ slyší veřejnost v poslední době zejména díky úspěšné návštěvnosti, kulturním akcím, nočním prohlídkám nebo rozsáhlé výstavě mobiliáře, ale je potřeba dostatečně informovat také o dalších souvislostech, o nichž musí být vedena permanentní vnitřní diskuse. Jeden příklad za mnohé: zpřístupnění veřejnosti a různé akce jsou sice samozřejmé a žádoucí (NPÚ se bez nich ekonomicky neobejde), při překročení určité míry však památkám škodí. A úkolem NPÚ je především tyto památky uchránit v nejvyšší možné autenticitě pro příští generace.

Budeme-li nadále počítat za základ odborného potenciálu NPÚ jednotlivá ÚOP (kromě odborných pracovníků na dnešním generálním ředitelství, jehož název je však z tohoto hlediska bohužel nevýstižný) a jiná varianta není, je třeba bdít nad tím, zda k tomu reorganizace 2013 vytváří potřebné podmínky. Centrální řízení a financování nutně omezuje rozhodovací možnosti a iniciativu ředitelů ÚOP v krajích,

26

27

a to nejen dovnitř ÚOP, ale také navenek. Dlouhodobě to není pozitivní, zvláště když od reformy 2003 výrazně posilují své postavení a činnost věcně příbuzné krajské organizace, které jsou pro NPÚ v některých směrech konkurenty. Některým ÚOP hrozí marginalizace, dnes už nekompenzovaná „výkladní skříň“ prestižních památkových objektů. Tady se připomínají velké nároky, které poslední reorganizace klade na bedra ředitelů ÚOP. Již nemají odborné náměstky, proto každý z nich musí být „erudovaný památkář vnímaný jako přiro-

zená odborná autorita pracoviště“.²⁷ Takto by měl být přirozeně vnímán také „zvenku“, v regionu působnosti ÚOP, jak ze strany muzeí, vysokých škol a dalších institucí, tak samospráv i veřejnosti. Na každém z těchto ředitelů vlastně leží tíha „udržitelného rozvoje“ NPÚ jako celku. Musí být schopen skutečně vést a prů-

■ Poznámky

26 Tamtéž.

27 Tamtéž.

běžně budovat odbornou základnu svého pracoviště (personální i hmotnou), umět udržet a získat kvalitní odborníky (někteří v minulosti z NPÚ odešli). K tomu mít podmínky. Stejný ředitel je zodpovědný za plošné a kvalitní provádění všech segmentů statutární činnosti, což v některých krajích, navíc s nevýhodně dislokovánými sídly ÚOP, může být problém kvůli nedostatku kvalifikovaných pracovníků.

Přes všechna organizační opatření stále platí, že základ státní památkové péče, jejího výkonu, prezentace, propagace i spolupráce s veřejností stojí v regionech, a se silícím důrazem na roli samospráv to platí stále víc. Centrální řízení nesmí působit protichůdně, byť by to bylo mimoděk. Každý region (včetně Prahy) má navíc řadu objektivních specifíků, která je třeba respektovat. Tato specifika by neměla být vnímána jako přítěž, ale musí se na nich naopak stavět. Sloužit kulturnímu dědictví znamená sloužit také jeho základní vlastnosti – různorodosti a rozmanitosti, které je třeba chápat a doceňovat. V sázce jsou také podmínky pro osobní angažovanost a motivaci pracovníků, bez nichž je kvalitní péče o kulturní dědictví zcela nemyslitelná.

Při velké šíři činností NPÚ je potřeba občas posoudit, zda se některé „nadstavbové“ nerozvíjejí na úkor těch hlavních, stanovených zákonem a statutem. Všeobecně se ví, jak vyčerpávající a všestranně náročná je práce tzv. památkových garantů, kteří musí ve velmi krátké době zodpovědně vypracovat odborné vyjádření. Objem jejich práce, při níž se často musí spoléhat jen sami na sebe, je většinou na hranici zvládnutí. Každé posílení může mít velký přínos. Podobně je tomu s průzkumy a dokumentací, kde objektivní potřeby terénu opět bývají podstatně větší než možnosti památkářů. Samotný NPÚ přitom nemůže průzkumy hradit externistům, a přesvědčit o této potřebě vlastníky památek je úspěšné jen někdy, pokud se k tomu památkáři vůbec odhodlají. Ve stejné souvislosti připomeňme potřebu cílené akviziční politiky např. ve vztahu ke stavebněhistorickým průzkumům; NPÚ by měl soustavně budovat ústřední archiv všech průzkumů a dokumentace památek, měl by znovu zřídit měřické oddělení a začít systematicky pracovat na soupisech památek atp.

Vratme se však k samotným otázkám ankety. Za období relativně nadějného vývoje pokládám zejména léta 1990–2002. I když NPÚ nezískal rozhodovací pravomoci (a znovu zdůrazňuji, že jednota v názoru nebyla ani mezi odborníky), ostatní problematické rysy systému ochrany kulturního dědictví bylo možné považovat za časem napravitelné nebo za součást nevyhnutelného kompromisu, hledání rovnováhy mezi různými společenskými skupi-

nami, jichž se tato oblast jakkoli dotýká. *Památková péče je zkrátka také věc politická*, ať se nám to líbí, nebo ne. Reforma státní a územní správy v roce 2003 však tento nadějný vývoj, tento stav, v němž ještě rezonoval étos polistopadového období, zvrátila. Namísto snah o zjednodušení a transparentnost nastal trend opačný, příznačný nesrozumitelností záměru státní správy. Veřejnost obtížně chápe, v čem spočívá veřejný zájem na ochraně kulturního dědictví a jaké jsou nástroje jeho prosazování. Praxe je spojena s mnoha protichůdnými informacemi, veřejnost v jednotlivých kauzách (zejména ve větších městech) často dospívá k závěru, že současná legislativa více slouží podnikatelům a samosprávám než neurčitě proklamovaným principům ochrany. Zpravidla se nedozví, kdo v které fázi procesu rozhodl, „rozostřený“ pojem „památkář“ vnímá zejména negativně. Není divu, když MK, ale ani NPÚ nevede otevřenou informační kampaň. Za tohoto stavu se chystá nový památkový zákon. K dispozici není stručné, srozumitelné a přesvědčivé vysvětlení nedostatků stávajícího stavu (ovšem nejen zákona, ale také jeho problematického vymáhání) ani cíle a prostředky nového předpisu k dosažení lepších výsledků památkové péče. Nelze se divit, že řada osobností z praxe by raději ponechala v platnosti dosavadní zákon, neboť se obává, že nový zákon dnešní situaci spíše zhorší. Řada problémů by se dala (a měla) řešit i za stávající zákonné úpravy. Pokud už v průběhu 90. let postupně upadala důvěra veřejnosti ve stát, současný trend nevzbuzuje optimismus.

Často slyšíme o vyprázdněnosti současné politiky, o nedostatku vizí, idejí a osobností, jež by dokázaly získat a skutečně zaujmout společnost. Tento jev se nevyhýbá ani památkové péči na všech jejích úrovních. Čeká se na zapálené a odhodlané mladé lidi, kteří budou schopni a ochotni aktivně se angažovat pro věc. Bylo by dobré posoudit, zda vytváříme podmínky pro žádoucí změnu, a to nejen v oblasti finančního ocenění. Přitáhnout zájem musí zejména práce s veřejností v místech a regionech, stejně jako odpovídající podmínky v NPÚ. Důležitá je však také skutečná, ofenzivní angažovanost v důležitých celospolečenských otázkách, „velkých tématech“, která se dotýkají oblasti ochrany kulturního dědictví. Vyberme dva příklady: Zatímco v roce 1991 se na návrhu dosud platného usnesení vlády tehdejšího ministra životního prostředí Ivana Dejmalu o stanovení územních limitů těžby hnědého uhlí aktivně podílelo také MK, dnes, kdy jsou aktuální snahy tyto limity prolomit, náš resort mlčí. Přitom na severu Čech nejde „jen“ o životní prostředí, ale stále také o významnou kulturní krajinu, historická sídla, různé památky, o vztah

veřejnosti k těmto hodnotám. Na jedné straně se chlubíme ohromnými, někdy až nadbytečnými investicemi do generálních oprav jednotlivých památek, na druhé straně se však stále rozpadají stovky venkovských kostelíků, zámečků a dalších nenahraditelných památek. Zatímco už pár kroků za německými nebo rakouskými hranicemi můžeme zpravidla volně vstoupit do církevních staveb, u nás jsou až na výjimky zavřené a prý se s tím nedá nic dělat. Nejhorší je to smíření s daným stavem po čtvrt století budování svobodné společnosti. Slušným lidem je upíráno právo těšit se z velké části kulturního dědictví a stát nijak nedeklaruje, zda a jak to chce změnit. Pro kulturní lidi znalé souvislostí a přesahu věcí je vůbec často těžké srovnat se s jevy, jako je postupný zánik mnoha památek nebo nekončící devastace úrodné půdy a krajiny ve prospěch developerké výstavby. Výše jsme se zmínili o étosu doby, tyto příklady nám jej opět připomínají.

Důvodem je patrně také postupná ztráta paměti, rovněž velmi znepokojivý symptom současnosti. Nepracuje se soustavně na dějinách památkové péče, včetně dějin legislativy, chybí však také skutečná prognóza, která by zohlednila polistopadový vývoj a současné trendy. Pokud se to brzy nezmění, bude obor rychle upadat. Ztráta kontinuity není nebezpečná jen z hlediska odborných kapacit, ale také idejí, vědomí souvislostí. Známé úsloví o hrozbě temné budoucnosti, pokud neznáme svou minulost, platí u oborů, jako je památková péče, dvojnásob.

Na závěr bych chtěl připomenout také některé pozitivní stránky vývoje. Souvisejí s občanskou společností, která se od listopadu 1989 velmi proměnila. O památky a zacházení s nimi má nesrovnatelně větší zájem než dřív, angažuje se za jejich záchranu a při dobrém vedení má také velmi pozitivní výsledky. Spousta památek získala vlastníky, kteří se o ně dobře a obětavě starají. Mnoho sídel má dnes nesrovnatelně pěknější tvář než před lety. Bez pochopení a nadšení lidí by památková péče neměla šanci. Lidé jsou dnes informovanější, cestují do ciziny, mají možnost navštěvovat různé přednášky, číst knihy a časopisy nebo využívat různých dotačních programů. Mnoho místních správ věcí veřejných se velmi snaží, aby jejich kulturní bohatství nechřadlo. V co nejužší spolupráci NPÚ a všech příslušných orgánů s angažovanou částí občanské společnosti, kterou je třeba všemožně podporovat, je budoucnost.